

Katılımcı Demokrasiye Giden Yolda Erişim, Şeffaflık ve Hesap Verebilirlik Aracı Olarak Vatandaş Bütçesi Uygulaması: Türkiye’de Vatandaş Bütçe Rehberi (2017-2025)

Fatma Alkan¹

Özet

Bütçe, bir ülkenin sosyal ve ekonomik kalkınmasında hükümetin politikalarının eyleme dönüştürüldüğü bir araçtır. Dolayısıyla bütçe, vatandaşların hayatını doğrudan etkiler. Vatandaşların bütçenin nasıl hazırlandığını ve yönetildiğini anlamalarını sağlamak amacıyla, günümüzde birçok ülke bütçe şeffaflığı ve hesap verebilirliği artıran vatandaş bütçesi uygulamalarını benimsemektedir. Vatandaş bütçesi, kamu bütçesine dair temel bilgileri sade ve erişilebilir şekilde sunan bir belgedir. Böylece bütçe daha erişilebilir, açık ve şeffaf hale gelir. Bütçe bilgilerine erişim, hem hükümetin vatandaşların ihtiyaç ve taleplerine ne kadar duyarlı olduğunu hem de bütçe hazırlama sürecine kamu katılımının bir göstergesidir. Bu çalışma, erişim, şeffaflık ve hesap verebilirliği güçlendiren bir araç olarak vatandaş bütçesinin rolünü incelemektedir. 2017-2025 dönemlerine ait Türkiye’de yayımlanan vatandaş bütçe rehberleri üzerinden yapılan analiz ile vatandaş bütçe uygulaması değerlendirilmektedir.

1. GİRİŞ

Dünyada değişim, toplumun ihtiyaçları değiştikçe gerekli ve daimi bir süreçtir. Bu bağlamda, geleneksel yönetimin dönüştürülmesi sadece gerekli değil, aynı zamanda kaçınılmazdır (Vuta, 2017, s. 17). Son yıllarda yaşam standartlarının artmasıyla birlikte kamu hizmetlerine olan talep artmakta bu durumda hükümetin faaliyetlerinin artmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla da hükümetin bu faaliyetleri üzerinde etkin bir denetim yapılması gerekliliği sonucunu doğurmaktadır. Ayrıca, eğitim düzeyi seviyesindeki artış, kamu otoriteleri ile toplum arasındaki iletişim düzeyinin ve kalitesinin artırılması

1 Kutahya Dumlupınar University, fatma.alkan@dpu.edu.tr (ORCID: 0000-0002-8385-2326)

ihtiyacını beraberinde getirmektedir. Özellikle, devlet bütçesi kapsamındaki hükümet faaliyetleri hakkında, ancak bununla sınırlı olmaksızın, ayrıntılı bilgi gereklidir. Bu durum öncelikle vatandaşlara bütçe sürecini öğrenme ve bütçe belgelerine erişme imkânı sağlamakla ilgilidir (Jastrzębska, 2020, s. 4; Ríos, Benito & Bastida, 2017, s. 48). Böylece vatandaşlar maliye politikası alanındaki kararlara etki edebilir ve kamu maliyesi yönetiminin sonuçları açısından hükümeti sorumlu tutabilirler. Bu nedenle, bu bilgilerin kalitesi, doğru bir şekilde aktarılması ve alıcılar tarafından anlaşılabilirliği büyük önem taşımaktadır (Jastrzębska, 2020, s. 4).

Geleneksel bütçeleme yaklaşımında vatandaşların bütçeleme süreçlerindeki rolleri sınırlıdır (Bilge, 2015, s. 3). Oysa birçok demokratik toplumda, vatandaşların bütçe sürecindeki rolü son yıllarda giderek artmıştır. Bunun nedenlerinden biri, yöneticiler ve vatandaşlar arasındaki diyalogun, özellikle tartışmalı alanlarda hesap verebilirliği artırmak için yararlı bir mekanizma olduğu varsayımdır. Bu tür bir diyalog, vatandaşların hükümete olan güvenini artırmak için değerli bir araçtır. Bütçe kararlarını vatandaşların öncelikleri ve değerleriyle uyumlu hale getirir. Dahası bütçeye ve bütçeleme sürecine faydalı bilgiler sağlayabilir (Kim & Schachter, 2013, s. 456-457). Bu durumda mali şeffaflık, hesap verebilirlik, saydamlık ve katılımcılık gibi kavramların daha bir önemli bir hale gelmesini sağlamıştır. Kamusal kaynakların etkin ve şeffaf yönetimi, demokratik yönetim süreçlerinin temel taşlarından biridir. Bu bağlamda, vatandaşların bütçe süreçlerine katılımını artırmayı hedefleyen çeşitli araçlar geliştirilmiş olup, bunlardan biri de vatandaş bütçesi uygulamasıdır. Bu çalışma kapsamında, şeffaflık ve hesap verebilirlik kavramlarına değinilerek, vatandaş bütçesinin teorik çerçevesi çizilmiştir. Devamında ise Türkiye’de hazırlanıp yayımlanan vatandaş bütçe rehberi 2017-2025 yılları itibarıyla incelenerek değerlendirilmiştir.

2. KAMU MALİ YÖNETİMİNDE ERİŞİM, ŞEFFAFLIK VE HESAP VEREBİLİRLİK

Katılımcı demokrasi, yerelleşme süreçlerinden doğabilecek faydaları en üst düzeye çıkaran, aynı zamanda demokrasinin kurumsal olarak gelişmesine ve derinleşmesine katkı sunan yenilikçi bir karar alma modelidir. Katılımcı demokrasi anlayışı ile birlikte, “şeffaflık”, “hesap verebilirlik”, “iyi yönetim” ve “katılım” gibi çağdaş kamu yönetimi ilkelerinin uygulanabilirliği sağlanmaktadır. Bu çerçevede, vatandaşlar ile kamu yöneticileri arasında geliştirilecek etkili ve sürdürülebilir iletişim mekanizmaları aracılığıyla, kamu kaynaklarının tahsisine ve kullanımına ilişkin belirli bir bütçe büyüklüğünün kullanımına halkın doğrudan katkı sunması mümkün hale gelmektedir. Böylelikle karar alma süreçlerinde halkın görüş ve önceliklerinin

dikkate alınması sağlanarak demokratik yönetişimin meşrutiyeti ve etkililiği güçlendirilecektir (Sakınç & Bursalıoğlu, 2014, s. 2). Günümüzde politika yapım süreci, karmaşık sorunları çözerek yararlanıcıların ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla politika ve programlar tasarlayıp uygulamak üzere, çeşitli aktörleri ve sosyal, politik ve kurumsal unsurları içermektedir. Politika yapımı, önceleri, yalnızca hükümet tarafından ele alınması gereken bir alan olarak görülmekteydi ve vatandaşlar gibi diğer aktörlerle ilişkili olarak karar alma süreçlerini kontrol ettiği veya yönlendirdiği bir alan olarak düşünülüyordu. Günümüzde ise, politika yapım ortamındaki yüksek düzeydeki karmaşıklık ve belirsizlik ile politika konularının değişen doğası doğrultusunda, hükümet artık politika kararlarını vatandaşlarına “hizmet edecek” şekilde alma ve çeşitli politika alanlarındaki sorunları çözmede onlarla iş birliği yapma anlayışına sahip hale geldi (Park, 2024, s. 150).

Mali politikaların pratikteki yansıması olan bütçe, aynı zamanda bir ülkenin sosyal ve ekonomik kalkınma hedeflerine ulaşmasında kritik rol oynayan stratejik bir araçtır. Bununla birlikte kamu gelirleri, kamu harcamaları, sağlık hizmetleri, eğitim, sosyal güvenlik yardımları gibi sosyal hizmetlere erişim ve genel yaşam kalitesi hakkında bilgi verir. Bütçe bilgilerine erişim, hükümetin vatandaşlarının ihtiyaç ve taleplerine ne ölçüde karşılık verdiğini değerlendirmek için önemli bir unsurdur ve bütçe yapım sürecine halkın katılımını yansıtır (Khan, 2010, s.1). Halkın katılımı ise, bütçe şeffaflığının sağlanmasında önemli bir rol oynar (Martin, 2024, s.1).

Bütçe hükümetler, işletmeler aileler ve bireyler olmak üzere toplumun her kesimi için önemli olan mikroekonomik bir kavramdır (Kachi vd., 2025, s. 4). Fransızca ve İngilizce dillerinden türetilen “bütçe” terimi, Fransa’da Orta Çağ Fransız tüccarlarının para taşımak için kullandığı küçük deri bir kese anlamına gelirken, İngiltere’de ise, İngiltere Maliye Bakanı’nın belirli bir dönem için hazırladığı gelir ve gider önerilerini parlamento’ya sunduğu deri bir çantayı ifade etmektedir (Ott, Bajo, Bronić, Bratić & Medak, 2009, s. 11; Kachi vd., 2025, s. 4). Bütçe, hükümetin politika hedeflerinin somut terimlerle uzlaştırılıp uygulandığı hükümetin başlıca politika belgesidir (OECD, 2014, s. 82; Mukokoma, 2010, s. 101). Bütçeler, iktidardaki hükümetin sürdürülebilirliği ve yönetilen vatandaşların refahı için politik bir araçtır (Augustine, 2022, s. 2682). Başka bir ifadeyle bütçeler, kamu kaynaklarının politika hedeflerine ulaşmak için nasıl kullanılacağını belirten finansal planlardır (Ríos vd., 2017, s. 48; Citro, Cuadrado-Ballesteros & Bisogno, 2021, s. 121). Ancak, bütçe sadece kamu malları ve hizmetlerinin maliyetini belirleme sürecinden ibaret olmamakla birlikte iyi yönetim ve vatandaş güveni oluşturmayı kapsar (Augustine, 2022, s. 2682). Dolayısıyla kamu kaynaklarının tahsisatını iyileştirmenin en iyi yolunun şeffaf, halka

açık katılıma olanak tanıyan ve güçlü denetim mekanizmaları bulunan bütçe sistemleriyle olduğunu göstermektedir (Ríos vd., 2017, s. 48; Dr̃cea, Pirtea, Cristea, Noja & Ciobanu, 2024, s. 328). Bu tür bütçeleme uygulamaları, büyümeyi, verimliliği ve eşitliği olumlu yönde etkileyerek yoksulluğu azaltabilir ve sürdürülebilir ekonomik kalkınmayı sağlayabilir (Ríos vd., 2017, s. 48). Bütçeler, şeffaflığı ve hesap verebilirliği korumak için en önemli belgelerden biridir (Augustine, 2022, s. 2684). Bütçelerin teknik yapısı ve bütçeleme sürecinin karmaşıklığı göz önüne alındığında, şeffaflık ilkesi (Engin, 2022, s. 445) “mali konularla ilgili tüm bilgilerin zamanında ve sistemli bir şekilde tam olarak açıklanması” olarak tanımlanmaktadır (Cuadrado-Ballesteros & Bisogno, 2023, s. 243; OECD, 2014, s. 82; Jusić, 2011, s. 1; Kachi vd., 2025, s. 13). Bu Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (Organisation for Economic Co-operation and Development-OECD) tarafından en sık kullanılan tanım olmakla birlikte Uluslararası Para Fonu (The International Monetary Fund- IMF) ise, mali şeffaflık terimini kullanır ve bunu hükümetin geçmiş, bugünkü ve gelecekteki mali faaliyetleri ile mali politikaları ve sonuçlarını belirleyen hükümetin yapısı ve işlevleri hakkında kamuoyuna açık olmak olarak tanımlamaktadır (Bađun, 2009, s. 481). Bütçelerin ve bütçeyle ilgili belgelerin kamuya açık olması, vatandaşların ve yasama organlarının katılımı ile dış denetim mekanizmalarının inceleme olanağını içeren açık bir bütçe süreciyle birlikte, bütçe şeffaflığının temel bir göstergesi olarak değerlendirilmektedir (Jusić, 2011, s. 1).

Bütçe şeffaflığı, kamu maliyesinin gerçek durumunun yanı sıra, ekonomik ve sosyal politika hedeflerinin ne ölçüde gerçekleştirildiğinin değerlendirilmesine imkan tanır. Bütçe şeffaflığının sağlanması, mali risklerin ve yolsuzluğun azaltılmasına, ayrıca mali reformlara yönelik kamuoyu desteğinin güçlenmesine katkı sağlar (Kaboyakgosi, 2011, s. 6; Jastrzębska, 2020, s. 4; Kachi vd., 2025, s. 13; Zuccolotto & Teixeira, 2014, s. 85). Bu bağlamda, her ülkede kamu fonlarının önemli bir kısmını toplamak ve harcamak amacıyla devlet bütçesini hazırlayan ve uygulayan hükümetin sosyal sorumluluğu, bütçe sürecinde özel bir rol oynamaktadır (Jastrzębska, 2020, s. 4). Dolayısıyla şeffaflık, hem politika yapıcılar hem de kamuoyu tarafından mali politikanın tasarımı ve sonuçları hakkında daha bilinçli bir tartışma yürütülmesine olanak sağlar. Bununla birlikte yasama organlarına, piyasalara ve vatandaşlara hükümetleri hesap verebilir kılmak için ihtiyaç duydukları bilgileri sunar (Nikolov, Trenovski & Dimovska, 2015, s. 5). Başka bir ifadeyle şeffaflık, bilgi asimetrisini ortadan kaldırır, bilgi erişimini kolaylaştırır ve bütçenin demokratikleşmesini sağlar. Tamamen erişilebilir bilgiler, vatandaşların devletten beklentileri ile ödemeye razı oldukları arasındaki kopukluğun sonucu olan politikacıların verdiği sözleri yerine

getirmemelerinden doğan hayal kırıklığını engeller. Bu nedenle vatandaşların bütçeye tam erişiminin sağlanması, halkın temel ekonomik dengeler konusunda bilinçlendirilmesi ve vatandaşlardan öncelikleri ve tercihlerine dair önemli geri bildirimler almak açısından oldukça faydalı olabilir (Di Maio, Gaeta & De Simone, 2013, s. 9). Bütçe sürecinin açıklığı ya da bütçe sürecinde şeffaflık, kapsamlı bir bütçe tartışmasının yapılabilmesi ve uygun bütçe denetiminin sağlanabilmesi için önemli bir koşuldur. Ancak bu koşul tek başına yeterli değildir. Hükümetlerin kamu kaynaklarını etkin ve verimli bir şekilde yönetmeleri konusunda sürekli olarak hesap vermelerini sağlamak için, vatandaşların ve sivil toplumun bütçe sürecine anlamlı şekilde katılımını sağlayacak ortamların oluşturulması ile birlikte güçlü bir denetimin yapılması gerekmektedir (Iloh, Nwokedi, Apeh & Obidigbo, 2018, s. 48). Nitekim Uluslararası Bütçe Ortaklığı (International Budget Partnership - IBP); "... Uluslararası kurumlar, birçok hükümet ve bağımsız uzmanların görüşlerine dayanarak, kamu bütçelerinin etkin bir şekilde ve ülkenin ihtiyaçlarına uygun biçimde yönetilebilmesi için kapsamlı bütçe bilgilerinin geniş çapta erişilebilir olması gerektiğini vurgulamaktadır. Ayrıca, sivil toplum ve vatandaşlara bütçe karar alma ve denetim süreçlerine aktif katılım için anlamlı fırsatlar sağlanmasının ve yasama organları ile denetçilerin güçlü ve bağımsız denetim mekanizmaları oluşturmasının zorunlu olduğu konusunda da hemfikirdir. Açık bütçelerin önemi konusunda varılan fikir birliği ise her zamankinden daha güçlüdür." şeklinde ifade etmektedir (IBP, 2012a, s. 3).

2.1. Bütçe Şeffaflığının Ölçülmesi

Bütçe şeffaflığının tanımlanması ve ölçülmesi zor olmakla birlikte, çok sayıda çalışma ve araştırmalarda, araştırmacıların / kurumların çalışmalarında mali şeffaflığı ölçmek için anket vb. farklı yöntemler kullanılmaktadır. Bununla birlikte literatürde kabul gören bütçe şeffaflığını ölçmeye yönelik en önemli belgeler şunlardır (Iloh vd., 2018, s. 5):

2.1.1. IMF- Mali Şeffaflıkta İlgili İyi Uygulamalar Kodu

1944 yılında kurulan IMF, günümüzde 191 üye ülkeyi (IMF, 2025, s. 23) bünyesinde barındıran uluslararası bir kuruluştur. IMF'nin temel görevleri şu şekilde sıralanabilir (OECD, 2017, s. 26):

1. Uluslararası finansal sistemin istikrarını sağlamak ve sürdürülebilir ekonomik büyümeyi teşvik etmek amacıyla, ulusal, bölgesel ve küresel düzeydeki ekonomik ve finansal gelişmeleri politika diyalogu çerçevesinde yürütülen gözetim faaliyetleri aracılığıyla izlemek;
2. Ödemeler dengesi sorunları yaşayan ülkelere mali yardım sağlamak

3. Üye ülkelerde teknik yardım ve eğitim yoluyla, mali alan da dahil olmak üzere kapasite geliştirmeyi desteklemek.

Bütçe şeffaflığına ilişkin önemli uluslararası standartlardan biri olan ve 1998’de ilk kez kabul edilen IMF Mali Şeffaflık İyi Uygulama Kodları, mali yönetimin etkinliği için açık ve sağlam bir yasal ile idari yapının gerekliliğini vurgulamaktadır. Bu kodlar, rollerin ve sorumlulukların netliği, bilgilerin kamuya açık olması, bütçe hazırlanması, uygulanması ve raporlamasında açıklık ve bütünlüğün sağlanması olmak üzere mali şeffaflığın dört temel boyutu etrafında yapılandırılmıştır (Sedmihardská, 2011, s. 5).

2.1.2. OECD - Bütçe Şeffaflığı için En İyi Uygulamalar

Bütçe şeffaflığına ilişkin uluslararası bir diğer önemli kuruluş olan OECD, ekonomik kalkınma ve eğitim ile sağlık gibi çok çeşitli sektörlerde “daha iyi yaşamlar için daha iyi politikalar” ı teşvik etmek amacıyla 1961 yılında kurulmuştur. Ayrıca vergi iş birliği, kamu sektörü bütünlüğü, altyapı, bütçeleme ve dijital devlet konularıyla da ilgilenmektedir. OECD çalışmalarının temel temaları ve öncelikleri; vatandaşların refahı, kapsayıcı büyüme ve hükümete duyulan güvendir (OECD, 2017, s. 29). OECD, 2002 yılında “OECD Bütçe Şeffaflığı için En İyi Uygulamalar” başlıklı bir belge hazırlamıştır (Fornes, 2014, s. 10). Bu belge kısa, açık ve net (OECD, 2017, s. 29) olmasıyla birlikte, sunum kolaylığı açısından belirli raporlar etrafında düzenlenmiştir. Ayrıca bu belge hükümetlerin kendi ülkelerinde bütçe şeffaflığı düzeyini artırmaları için bir referans aracı olarak tasarlanmıştır (OECD, 2002, s. 7). OECD, hükümetlerin vergi harcamaları ve emeklilik yükümlülükleri gibi ek bilgileri de içeren, “Bütçe Öncesi Raporu, Hükümetin Bütçe Teklifi, Vatandaş Bütçesi, Merkezi Yönetim Bütçesi, Yıl İçi Raporlar, Yarı Yıl Raporları, Yıl Sonu Raporları ve Denetim Raporu” olmak üzere toplam sekiz temel bütçe belgesini yayımlamalarını önermektedir (Fornes, 2014, s. 13-14). _

OECD Bütçe Şeffaflığı için En İyi Uygulamalar, üç bölüme ayrılmıştır (OECD, 2002, s. 7):

- **Birinci bölüm**, hükümetlerin hazırlaması gereken temel bütçe raporlarını ve bunların genel içeriklerini kapsamaktadır.
- **İkinci bölüm**, raporların içinde yer alması gereken belirli açıklamaları tanımlamaktadır. Bu açıklamalar hem finansal hem de finansal olmayan bilgileri içermelidir.
- **Üçüncü bölüm**, raporların kalitesini ve bütünlüğünü sağlamaya yönelik uygulamaları vurgulamaktadır.

2.1.3. IBP - Açık Bütçe Anketi

IBP, iyi yönetişimin teşvik edilmesi ve küresel yoksulluğun azaltılması amacıyla, kamu bütçe süreçlerinde şeffaflık, kapsayıcılık ve hesap verebilirliğin güçlendirilmesini hedefleyerek 1997 yılında kurulmuştur. Kuruluşun faaliyetleri, temel olarak vatandaşların ve sivil toplum kuruluşlarının bütçe süreçlerine etkin katılımını sağlamaya odaklanmaktadır (OECD, 2017, s. 20). Bu çerçevede, dünya genelinde sivil toplum kuruluşlarıyla ortaklık kurarak, onların yerel bilgi, deneyim ve kamu ile olan ilişkilerinden yararlanmak suretiyle kendi ülkelerinin bütçe sistemlerini dönüştürmeleri yoluyla gerçekleştirmeyi hedeflemektedir (Bhattacharjee, 2016, s. 4). Ayrıca IBP, hükümetlerin bütçe süreçlerinde açıklık düzeyindeki ilerlemeyi ve kendi faaliyetlerinin etkisini değerlendirmek üzere, kanıta dayalı yöntemler geliştirerek daha stratejik ve etkili politika uygulamalarının ortaya konmasını amaçlamaktadır (OECD, 2017, s. 20).

IBP'nin kuruluş amaçları doğrultusunda küresel alanda gerçekleştirdiği faaliyetlere rağmen, birçok ülkedeki grupların güvenilir ve zamanında bütçe analizi yapma ile etkili savunuculuk yürütme kapasiteleri, kapsamlı bütçe bilgilerine erişimin kısıtlı olması nedeniyle önemli ölçüde sınırlanmaktadır. Bu durumun üstesinden gelmek amacıyla IBP, bütçe şeffaflığı ve hesap verebilirliğini uluslararası düzeyde bağımsız ve karşılaştırmalı biçimde ölçen Açık Bütçe Anketi'ni (Open Budget Survey - OBS) geliştirmiştir. Anket ilk kez 2006 yılında uygulanmış (Carlitz, De Renzio, Krafchik & Ramkumar, 2009, s. 82) ve 2006'dan bu yana IBP, iki yılda bir OBS'yi yürütmektedir. Bu anket, hükümetlerin bütçe şeffaflığını, katılımını ve denetim uygulamalarını ölçen benzersiz, küresel, bağımsız ve karşılaştırılabilir bir göstergedir (OECD, 2017, s. 20). OBS, Her ülke için hükümete bağlı olmayan araştırmacılar tarafından doldurulan bir anketten oluşur. Her ülkenin anketi, daha sonra bağımsız olarak iki bağımsız uzman ve bir devlet yetkilisi tarafından incelenir. Anket sonuçlarına dayanarak Açık Bütçe Endeksi (Open Budget Index - OBI) hesaplanır (Sedmihardská, 2011, s. 6). OBI, dünya genelinde bütçe şeffaflığını değerlendirmek için kullanılmaktadır. Bu endeks, sekiz temel bütçe belgesinin erişilebilirliğini ve veri kapsamını değerlendirir (Khan, 2010, s. 1). Başka bir ifadeyle, her ülkeye kamuya açık bütçe bilgilerine erişilebilirlik temelinde 0 -100 arasında bir puan verir. Bir ülkenin OBI puanı, "Bütçe Öncesi Raporu, Hükümetin Bütçe Teklifi, Vatandaş Bütçesi, Merkezi Yönetim Bütçesi, Yıl İçi Raporlar, Yarı Yıl Raporları, Yıl Sonu Raporları ve Denetim Raporu" olmak üzere kamuya açık sekiz temel bütçe belgesinin içeriği ve zamanında sunulmasına göre belirlenmektedir (Bhattacharjee, 2016, s. 4).

IMF'nin Mali Şeffaflık Kodu, OECD'nin Bütçe Şeffaflığına Yönelik En İyi Uygulama Rehberi ve IBP'nin OBS'si, bütçelerin planlanması, uygulanması ve değerlendirilmesi sırasında raporların yayımlanmasını önermektedir (Fornes, 2014, s. 14). Böylece ülkeler, belirtilen bütçe belgelerini yayımlayarak bütçe süreçlerini daha şeffaf hale getirmekte ve bu sayede bütçe şeffaflığını artırmaktadır. Bu durum, hükümetlerin kamuoyundaki algıyı daha etkin yönetebilmesine olanak sağlarken, vatandaşların yönetime duyduğu güvenin güçlenmesine de katkı sunmaktadır. Ayrıca, bütçe belgelerine erişimin artmasıyla birlikte vatandaşlar, kamu kaynaklarının etkin ve verimli kullanıldığına dair kanaat oluşturmakta ve bu durum vergi ödeme istekliliğinin yükselmesine olanak tanımaktadır (Engin, 2022, s. 445).

OBS, merkezi hükümet bütçe bilgilerine kamuoyunun erişimini, halkın bütçe sürecine katılımı için sunulan resmi fırsatları ve yasama organları ile denetim kurumları gibi bütçe denetim kurumlarının bütçe sürecindeki rollerini değerlendiren dünya çapında bağımsız, kanıta dayalı ve karşılaştırmalı tek kapsamlı araştırma aracıdır. OBS, bu değerlendirmeleri yaparken uluslararası alanda kabul görmüş kriterleri temel alır (IBP, 2023a, s. 1). İlk olarak 2006 yılında yayımlanan OBS; daha sonra 2008, 2010, 2012, 2015, 2017, 2019, 2021 ve en son olarak 2023 yıllarında güncellenmiştir. (Tekdemir & Yeşil, 2025, s. 237). OBS üç ana alanı değerlendirir (Jung & Kim, 2025, s. 4):

- Şeffaflık (kamuoyunun hükümet bütçe bilgilerine erişimi)
- Katılım (ulusal bütçe sürecine halkın katılım fırsatları)
- Denetim (bağımsız denetim kurumlarının rolü)

Şeffaflık: Şeffaflık puanları, büyük ölçüde hükümetlerin halka hangi bütçe belgelerini sunduğu ve bu belgelerde hangi bilgilerin yer aldığına bağlıdır. Sekiz temel belge, bütçe döngüsü boyunca bütçe politikalarını, kararlarını ve sonuçlarını açıklamak için uluslararası düzeyde gerekli olarak kabul edilmektedir. Bu belgelerin zamanında ve çevrimiçi olarak yayımlanması, vatandaşların bütçe süreçleri hakkında anlamlı ve uygulanabilir bilgilere ulaşabilmesi açısından kritik öneme sahiptir (IBP, 2021, s. 41).

OBS, merkezi hükümetlerin kamu kaynaklarının toplanması ve kullanımıyla ilgili bilgileri kamuoyuna ne ölçüde erişilebilir kıldığını değerlendirmektedir. Bu değerlendirme kapsamında, sekiz temel bütçe belgesinin çevrimiçi olarak yayımlanması, zamanında paylaşılması ve içerik açısından kapsamlılığı, 109 eşit ağırlıklı göstergeler üzerinden analiz edilmekte; her ülke bu değerlendirme sonucunda 0-100 arasında bir bütçe şeffaflığı puanı almaktadır (IBP, 2023a, s. 2).

Tablo 1: Bütçe sürecinde Şeffaflık Puan Açıklaması

Puan Aralığı	Açıklama
81 – 100	Kapsamlı Bilgi Mevcuttur
61 – 80	Önemli Bilgiler Mevcuttur
41 – 60	Sınırlı Bilgi Mevcuttur
21 – 40	Mevcut Minimum Bilgi
0 – 20	Az veya Hiç Bilgi Yok

Kaynak: IBP (2023b), Country Results, 2023

Bir ülke 61 veya daha yüksek bir şeffaflık puanı aldığında, bu durum o ülkenin bütçe ile ilgili konularda kamuoyuna yeterli bilgi sunarak bilinçli tartışmaların yapılmasına elverişli bir ortam sağladığını göstermektedir (IBP, 2023a, s. 2).

Tablo 2: Seçili Ülkelere İlişkin Şeffaflık Göstergeleri

Ülkeler /Kategori	Skor	Sıralama
Küresel Ortalama	45	
OECD Ortalama	67	
Gürcistan	87	1
Yeni Zelanda	87	2
Güney Afrika	83	4
İtalya	76	13
Endonezya	70	20
Azerbaycan	67	23
Türkiye	64	28
Kenya	55	48
Gana	46	70
Ukrayna	38	79
Nijerya	31	92
Çin	20	101
Irak	8	113
Katar	2	121
Afganistan	0	123

Kaynak: IBP (2023c), Open Budget Survey 2023 Rankings Charts, s.4

OBS kapsamında 2023 yılında yayımlanan verilere göre, 125 ülke arasında Türkiye 28. Sırada yer almakta ve Türkiye'nin bütçe şeffaflığı alanındaki puanı, 100 üzerinden **64 puan** ile ölçülmüştür. Bu puan, Türkiye'nin merkezi hükümet bütçe bilgilerinin kamuya erişilebilirliği ve açıklığı bakımından belirli bir düzeyde şeffaflık sağladığını göstermektedir.

Bu bağlamda, Türkiye'nin şeffaflık puanı (64), küresel ortalamaların (45) üzerinde yer almakla birlikte, daha ileri düzeyde kamu katılımı ve bilgi erişimi sağlamak amacıyla sürekli iyileştirmeler yapılması gerektiğini ortaya koymaktadır. Ayrıca Tablo 2'de görüldüğü üzere Gürcistan, Yeni Zelanda ve Güney Afrika ülkeleri bütçe şeffaflığının en yüksek olduğu ülkeler arasında yer almakta ve bu ülkelerde merkezi yönetim bütçe süreçlerine ilişkin kamuoyuna kapsamlı bilgiler sunulmakta olduğu söylenebilir. Irak, Katar ve Afganistan ülkeleri bütçe şeffaflığının en düşük olduğu ülkeler arasında yer almakta ve bu ülkelerde bütçe süreçlerine ilişkin kapsamlı bilgi ve belge üretmeyi kamuoyu ile paylaşılmadığını göstermektedir.

Halkın Katılımı: Bütçe sürecinde halkın katılımı, hesap verebilirlik sistemlerinin en zayıf halkasıdır. Bütçe sürecine halkın katılımı, hükümet fonlarının nasıl toplanıp harcanacağına dair kararların halkın beklentilerini yansıtmasını sağlamak için çok önemlidir. Bütçe sürecinin tüm aşamalarında halka resmi katılım fırsatları sunulması, hükümetin öncelik belirleme ve karar alma süreçlerinin etkinliğini artırabilir. Halk katılımının tam faydalarını sağlamak için, hükümetler bütçe döngüsünün hazırlama, onay, uygulama ve denetim olmak üzere dört aşamasında anlamlı halk katılım fırsatları oluşturmalıdır (IBP, 2021, s. 23). OBS, merkezi hükümetin bütçe sürecinin farklı aşamalarında halka sunulan resmi katılım fırsatlarını, kamuoyunun bütçe bilgilerine erişimini, yasama, yürütme ve yüksek denetim kurumlarının bu süreçteki rollerini, uluslararası kabul görmüş kriterler temelinde sistematik olarak inceler. OBS, Küresel Mali Şeffaflık Girişimi'nin belirlediği Mali Politikalara Kamu Katılımı İlkeleri'ne dayanarak, eşit ağırlıklı 18 gösterge üzerinden ülkeleri 0-100 aralığında değerlendirmektedir. Bu puanlar, halkın bütçe karar alma süreçlerine ne ölçüde ve ne şekilde katılabildiğini ortaya koymaktadır (IBP, 2023a, s. 6).

Tablo 3: Bütçe sürecinde Halk Katılım Puan Açıklaması

Puan Aralığı	Açıklama
0 – 40	Az Katılım
41 – 60	Sınırlı Katılım
61 – 100	Yeterli Katılım

Kaynak: IBP (2023b), Country Results, 2023

OBS'de ülkelerin kamu katılım düzeyi, üç puan aralığı üzerinden sınıflandırılmaktadır. Buna göre; 0–40 puan aralığı “vatandaşların bütçe sürecine katılım açısından çok sınırlı düzeyde fırsata sahip” olduğunu, 41–60 puan aralığı “sınırlı ya da orta düzeyde katılım olanağı bulunduğunu”, 61–

100 puan aralığı ise “vatandaşların bütçe sürecine katılım açısından yeterli düzeyde fırsata sahip” olduğunu göstermektedir (Güneş, 2023, s. 113).

Tablo 4: Seçili Ülkelere İlişkin Halk Katılım Oranı

Ülke / Kategori	Skor
Küresel Ortalama	15
OECD Ortalama	24
Yeni Zelenda	55
Gürcistan	44
Güney Afrika	35
Bulgaristan	26
Gana	17
İtalya	15
Ermenistan	11
Romanya	7
Macaristan	6
Sırbistan	2
Türkiye	0

Kaynak: IBP (2023c), Open Budget Survey 2023 Rankings Charts, s.2

2023 yılı OBS değerlendirmesine göre, Türkiye’nin halk katılım puanı **0/100** olarak belirlenmiştir (IBP, 2023a, s. 6). Bu durum, Türkiye’de vatandaşlara ve sivil toplum kuruluşlarına bütçe sürecine anlamlı ve resmi yollarla katılım imkânı tanınmadığını ortaya koymaktadır. Ayrıca küresel ortalamanın (15) üzerinde ve en yüksek halk katılımının olduğu ülke Yeni Zelenda (55) olmasına karşın sınırlı katılımın olduğu söylenebilir.

Bütçe Gözetimi: Bütçenin güçlü yasama ve denetim gözetimi, kamu kaynaklarının daha etkin yönetilmesi ve daha iyi hizmet sunulması anlamına gelir (IBP, 2021, s. 32). OBS, yasama organları ile yüksek denetim kurumlarının bütçe sürecindeki rollerini ve sağladıkları gözetim düzeyini kapsamlı bir şekilde incelemektedir. Her ülke, eşit ağırlıklı 18 gösterge temelinde 0 ile 100 arasında puanlanmaktadır. Ayrıca anket, bağımsız finansal kuruluşlara ilişkin ek veriler de toplamaktadır (IBP, 2023a, s. 8).

Tablo 5: Seçili Ülkelere İlişkin Bütçe Gözetimi Durumu

Ülke / Kategori	Skor
Norveç	87
Yeni Zelenda	78
Güney Afrika	76
Türkiye	61
Kenya	57
Romanya	48
Macaristan	33
Gana	28
Tunus	12
Afganistan	0

Kaynak: IBP (2023c), *Open Budget Survey 2023 Rankings Charts*, s.3

2023 yılı OBS değerlendirmesine göre, Türkiye’de yasama organı ve yüksek denetim kurumu birlikte, bütçe süreci genelinde 100 üzerinden **61 puan** ile yeterli bir düzeyde bir gözetim sağladığı söylenebilir (IBP, 2023a, s. 8). Bütçeleme, yalnızca temel bir yönetim aracı olmanın ötesinde; yetki ve kaynak tahsisini şekillendiren önemli bir politik süreçtir. Aynı zamanda, vatandaş katılımını teşvik etmek ve şeffaflığı artırmak için önemli bir hesap verebilirlik aracıdır (Citro vd. , 2021, s. 119). Hükümetler, ne yaptığı ve bunu nasıl yaptığı konusunda kendi vatandaşlarına karşı sorumludur. Bu sorumluluk, hükümet tarafından geliştirilen politika ve stratejilerin vatandaşların önceliklerini ve ihtiyaçlarını yansıtması ve bu politikaların nasıl uygulandığına dair hükümetin rapor sunması gerektiği anlamına gelir. Öte yandan hükümeti hesap vermeye zorlayan vatandaşların da kamusal yaşama katılması, hükümetin faaliyetlerini izlemesi, politika ve stratejilerine ilişkin görüş bildirmesi ve işler yolunda gitmediğinde bunları sorgulamalıdır (Jastrzębska, 2020, s. 4; (IBP, 2012b, s. 4-5). Hesap verebilirlik, bütçe performansını değerlendirmek ve karar almak için vatandaşların bütçe belgelerine erişimini ve raporlamasını gerektirir (Augustine, 2022, s. 2685).

Özetle, vatandaşların kamu bütçesi üzerinde etkin denetim yapabilme kapasitesi, kamu bütçesinin içeriği hakkında açık bilgilerin bulunabilirliği ve vatandaşların bütçe denetimine katılımına olanak veren kurumsal düzenlemeler olmak üzere iki tamamlayıcı unsurdan kaynaklanır. Bu iki unsur da önemlidir. Bilgi sahibi olup bütçe denetimine katılmamak vatandaşların bütçe tercihlerini etkileyebilme kapasitesini kısıtlar. Bununla birlikte yeterince bilgi sahibi olmadan bütçe sürecine dahil olmakta denetim işlevinin etkin bir şekilde kullanılmasını engeller (Di Maio vd. , 2013, s. 10-11). Kamu bütçesinde yer alan politika ve programlar, toplumun

tüm kesimlerini doğrudan etkileyen kararları içermektedir. Bu nedenle vatandaşların, söz konusu politikaların ve programların sonuçlarını tam anlamıyla kavrayabilmeleri büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda, hükümetlerin bütçeye ilişkin bilgileri sade ve anlaşılır bir dille sunmaları; temel unsurları öne çıkararak bütçenin geniş kitlelerce daha kolay anlaşılmasını sağlamaları gerekmektedir (<https://mf.gov.md/ro/>). Bu nedenle IBP, kamu mali yönetiminde hesap verebilirlik ve şeffaflığı teşvik etmek amacıyla bir takım belgeler yayımlamaları gerekli kılmıştır. Bu belgelerden biride 'Vatandaş Bütçesi' dir. IBP, vatandaş bütçesinin hükümetlerin şeffaflığını artırmak ve vatandaşların katılımını sağlamak için temel bir araç olduğuna inanır (IBP, 2012b, s. 4). Vatandaşların hükümetin kaynakları nasıl elde etmeyi ve harcamayı planladığını ve bu kaynakların tahsisine dair kriterleri kolayca kavramasını sağlar. Vatandaş bütçe, hükümetlerin bütçe bilgisini vatandaşların büyük çoğunluğuna ulaştırmalarını sağlayan güçlü bir araçtır ve bu sayede bütçenin önemi konusunda farkındalık yaratır. Bu belge, yalnızca bütçe bilgisinin yayımlanması (şeffaflık) ile bu bilginin çoğunluk tarafından anlaşılır sade bir dile çevrilmesi (erişilebilirlik) arasındaki boşluğu kapatmayı amaçlar (CABRI, 2018, s. 1).

3. VATANDAŞ BÜTÇE VE KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

Devletin mali kaynakları halktan alınan vergiler, harçlar ve kamuya ait doğal kaynaklardan elde edilen gelirlerden oluşur. Bu nedenle, kamu bütçesi halkın malıdır ve hükümet, bu kaynakların kullanımında topluma karşı sorumludur. Bütçelerin ve harcama raporlarının açık ve erişilebilir şekilde sunulması, hesap verebilirliğin temelini oluşturur (Kaboyakgosi, 2011, s. 4; Petrie & Shields, 2010, s. 77; IBP, 2012b, s. 9). Yıllık bütçeler, genellikle bir hükümetin politika hedeflerini somut eylemlere dönüştürdüğü en temel araçtır (Ramkumar & Shapiro, 2010, s. 18). Bütçe aracılığıyla uygulamaya konulan politika ve programlar, tüm vatandaşların yaşamlarını doğrudan etkilemektedir. Dolayısıyla, bütçeye yansıyan bu kararların toplumsal sonuçlarının vatandaşlar tarafından tam olarak anlaşılması büyük önem taşımaktadır (<https://mf.gov.md/ro/>). Ancak bütçe, genellikle uzun ve karmaşık olmakla birlikte birçok detaylı destekleyici dokümanla birlikte sunulur. Bu nedenle, bütçenin teknik uzmanlar açısından dahi anlaşılması karmaşık ve zaman alıcı bir süreç olduğu göz önüne alındığında (Ramkumar & Shapiro, 2010, s. 18), bütçenin halk tarafından da anlaşılması güç olacaktır. Anlaşılmayan bilgi ise denetimi ve sorgulamayı imkânsız kılar; bu da demokratik şeffaflığı zayıflatır (IBP, 2012b, s. 9). Bu durumda bütçe bilgilerinin da sade, anlaşılır ve açıklayıcı bir dille sunulduğu bir format olan vatandaş bütçesine ihtiyacı ortaya koymaktadır (Engin, 2022, s. 452-

453). Dolayısıyla vatandaş bütçesi, halkın ihtiyaçları temel alınarak sade bir dille hazırlanmalı ve daha fazla bilgiye ulaşmak isteyen bireyler için ayrıntılı açıklamalara yönlendiren erişim bağlantılarını içermelidir (Petrie & Shields, 2010, s. 79). Vatandaş bütçesi, mümkün olan en fazla sayıda vatandaşın bütçeyi anlamasını sağlamak için temel bütçe bilgilerini mümkün olan en anlaşılır ve öz dilde yazılmış basitleştirilmiş bir bütçe belgesidir (Nwosu, Amakom & Isife, 2021, s. 397). Bu tür belgeler, bireylerin bütçeyi anlayarak demokratik sorumluluklarını yerine getirmelerini ve hükümetten hesap sormalarını mümkün kılar (Ramkumar & Shapiro, 2010, s. 18; IBP, 2012b, s. 9). Vatandaş bütçesi, vatandaşa hizmet ettiği gibi hükümete de çeşitli şekillerde hizmet edebilir. Örneğin, vatandaş bütçesi, halkla erişilebilir bir şekilde iletişim kurmanın ilk adımı olacaktır (Budianschi, Culiuc, Savva & Vlad, 2012, s. 24). Başka bir ifadeyle hükümetin bütçe hakkındaki kamuoyu bilgisini artırması için bir fırsattır. Ayrıca hükümetin bütçe hakkındaki bakış açısını geniş bir kitleye iletebileceği bir ortamdır. Ancak bir vatandaş bütçesi, nesnel ve teknik bir belge olmakla birlikte siyasi bir metin niteliği taşımamalıdır (Petrie & Shields, 2010, s. 79). Elbette, vatandaş bütçesi bir propaganda parçası olmamalıdır, ancak hükümetin bütçeyi bir araya getirirken yaptığı seçimlerin arkasındaki mantığı açıklamasına olanak tanıyabilir. Bununla birlikte insanları çeşitli hükümet işlerine katılmaya teşvik etmenin bir yoludur. Vatandaş bütçesinin içeriği uygun, sunumu erişilebilir, teşvik edici ve düzenli olarak yayınlanırsa, hükümet ve vatandaşlar arasında bir diyalogu başlatmaya ve sürdürmeye yardımcı olmak için paha biçilmez bir araç olabilir (IBP, 2012b, s. 5).

3.1. Vatandaş Bütçesinin Özellikleri

Vatandaş Bütçesi'nin temel özellikleri genel olarak şu şekilde sıralanabilir (IBP, 2012b, s. 12):

- Bütçe, teknik içeriği nedeniyle anlaşılması güç bir yapıya sahiptir. Dolayısıyla daha anlaşılır hale gelir.
- Hükümet tarafından hazırlanır.
- Vatandaşlarla danışarak oluşturulur.
- Bütçenin halk tarafından anlaşılmasını ve benimsenmesini sağlar.
- Hükümetin şeffaflık ve hesap verebilirlik ilkesine bağlılığını ortaya koyar; bu da kamuoyunun hükümete olan güvenini artırır (Ramkumar & Shapiro, 2011, s. 45).

- Bütçeyi yalnızca kullanılabilir değil, aynı zamanda bütçe bilgilerine erişilebilir olması için bir aracılık işlevi görür (Ramkumar & Shapiro, 2011, s. 45).
- Bütçe planlama belgelerine odaklanır.
- Bütçe ile eş zamanlı olarak veya hemen sonrasında yayımlanır.
- Bütçe hakkında önemli bilgiler içerir.
- Ülkenin resmi dillerinde hazırlanır.
- Geniş kitlelere ulaşır ve tercihen çeşitli formatlarda sunulur.
- Vatandaş Bütçesi, yalnızca dönemsel ya da sembolik bir faaliyet değil, her yıl tekrarlanan ve bütçe sürecine entegre edilmiş sürekli bir uygulama niteliği taşımalıdır (Bilge, 2015, s. 12).

3.2. Vatandaş Bütçesinin Bileşenleri

Vatandaş bütçelerinden en yüksek faydayı sağlanması için genel olarak aşağıda verilen altı bileşeni kapsamı gerekmektedir (CABRI, 2018, s. 2, 6-7, 9-10):

Birinci Bileşen: Giriş ve Temel Kavramlar: İyi hazırlanmış bir vatandaş bütçe, bireylerin temel bütçe kavramlarını öğrenmelerine ve bütçenin günlük yaşamlarındaki etkisini kavramalarına yardımcı olacak kısa ve anlaşılır bir girişle başlamalıdır. Bu belgeler, vatandaşların bütçeyi daha iyi anlayabilmesi için bütçe süreci ve yasal çerçeve hakkında bilgilere de yer verecek şekilde geliştirilmelidir. Çünkü bir bütçenin hazırlanması, onaylanması, uygulanması ve denetlenmesinden sorumlu başlıca aktörler hakkında yeterli yönlendirme yapılmadığı takdirde, vatandaşların bütçe karar alma süreçlerine katılım sağlamaları ya da bütçenin doğru biçimde uygulanıp uygulanmadığını izlemeleri mümkün olmayacaktır. Dolayısıyla birinci bileşende; vatandaş bütçesinin ne olduğu, temel amacı, bütçenin ne anlama geldiği gibi temel kavramlara kısa ve net bir şekilde yer verilmelidir. Ayrıca, okuyucunun bütçe ve bütçe süreci hakkında bilgi edinmesini ve bu bilgileri anlayarak takip etmesini kolaylaştıracak açıklayıcı bilgiler içermelidir.

İkinci Bileşen: Gelir: Gelir, hükümetin mal ve hizmet sunabilmesi, kamu politikalarını uygulayabilmesi ve faaliyetlerini sürdürebilmesi için elinde bulundurduğu tüm finansal kaynaklardır. Gelirin miktarı, farklı sektörlerle ve hizmet alanlarına ne kadar bütçe ayrılacağını belirlemede belirleyici rol oynar. İyi hazırlanmış bir vatandaş bütçe, hükümetin görevlerini yerine getirmek için kaynakları nasıl ve nereden elde etmeyi planladığını açık ve adil bir şekilde göstermelidir. Bu nedenle vatandaş bütçesi, gelirler hakkında

net bilgiler içermelidir ve tüm mevcut kaynakları (iç kaynaklar, dış kaynaklar, borçlanma, hibeler vb.) açıkça göstermelidir. Başka bir ifadeyle, vatandaş bütçesi, “gelir” kavramına dair kısa ve anlaşılır bir açıklama içermelidir. Böylece vatandaşlar kamu hizmetleri için kullanılan paranın nereden ve nasıl geldiğini anlayabilir.

Üçüncü Bileşen: Harcama Tahminleri: Bir ülkenin kamu kaynaklarını nasıl harcadığı, o ülkenin kalkınma önceliklerini ve halkına verdiği hizmetleri yansıtır. Kamu kaynaklarının tahsisi, bir ülkenin önceliklerini hayata geçiren hizmetler kapsamında belirlenen kamu politikalarının belirlenmesi ve uygulanmasına dayalı planlı bir süreçtir. Bu nedenle vatandaş bütçesi, kamu harcamalarını sadece sayısal verilerle değil, anlaşılır açıklamalarla sunmalıdır. Vatandaşların kaynak tahsisinin karmaşıklığını anlayabilmeleri için hazırlanan vatandaş bütçesinde, harcamanın ne olduğu açıklanmalı, mali yıl içinde bütçe politikası önceliklerini belirtilmelidir. Bununla birlikte vatandaşların paranın nerelere ve neden gittiğini daha kolay anlamasını sağlamak için harcamalar; fonksiyonel, (Ne amaçla harcanıyor? (Eğitim, sağlık, tarım...), idari (kim harcıyor? (Bakanlık, yerel yönetim...) ve ekonomik (Neye harcanıyor? (Maaş, yatırım, hizmet alımı...) olmak üzere üç başlık altında sınıflandırılarak sunulmalı ve ne kadar kaynak ayrıldığı açıkça belirtilmeli ve önceki yıllarla karşılaştırmalar yapılmalıdır.

Dördüncü Bileşen: Borç: Bütçenin önemli bir parçası da hükümetin üstleneceği borçlardır. Bugün yapılan borçlanma, yıl içinde kullanılabilir kaynakları artırırken, gelecekte ödenmesi gereken bir maliyeti de beraberinde getirir. Ayrıca bazı borçlar, gelecekte geri ödemeye bağlı şartlar içerdiği için ilerleyen yıllarda kullanılabilir kaynakları etkileyebilir. Bu nedenle vatandaşların, borcun nasıl oluştuğunu, hangi koşullarda geri ödeneceğini ve borçla sağlanan kaynakların nasıl kullanılacağını anlaması önemlidir. İyi bir vatandaş bütçesi, borcun nasıl kullanılacağını ve hangi koşullarda geri ödeneceğini açıkça belirtmelidir. ancak çoğu durumda, vatandaş bütçelerinde bu bilgiler yetersiz kalmakta; borcun kullanım amacı, geri ödeme koşulları veya bu kaynakların belirli politika hedeflerine bağlı olup olmadığı yeterince açıklanmamaktadır.

Beşinci Bileşen: Diğer İlgili Bilgiler: Bir vatandaş bütçe gelir, harcama ve borcu gösteren bir belge olmasının yanı sıra, hükümetin bütçe ve bütçe uygulamasıyla ilgili konularda halka bilgi aktarması açısından en etkili iletişim araçlarından biridir. Dolayısıyla vatandaş bütçesinde, bütçe politikası öncelikleri, harcama özetleri, yerel yönetimlere yapılan tahsisatlar, kamu katılımı olanakları gibi bilgiler yer alabilir. Başka bir ifadeyle, vatandaşlara bütçe sürecine nasıl katılabileceklerini açıklayan bölümler, politika öncelikleri

ile bütçe ilişkisini gösteren açıklamalar, uluslararası fonlarla finanse edilen projelere dair bilgilere yer verilebilir. Kısacası, iyi hazırlanmış bir Vatandaş Bütçesi, yalnızca bilgi vermez; aynı zamanda vatandaşın sürece katılımını teşvik eder.

Altıncı Bileşen: Format: İyi bir vatandaş bütçe, yalnızca doğru bilgi sunmakla kalmaz; aynı zamanda teknik terimleri sadeleştirmek ve önemli noktaları vurgulamak için görsel araçları yaratıcı bir şekilde kullanır. Bu nedenle son bileşen, teknik bilgileri sade dile çevirmek için kullanılan tasarım ve kaynaklarla ilgilidir. Daha ayrıntılı ifade edersek, vatandaş bütçenin bir diğer önemli yönü, bütçe sürecinin, bütçe terimlerinin, gelir ve gider tutarlarının ve hükümetin kamu kaynaklarını nasıl kullanmayı planladığının açıklanmasında kullanılan format, dil ve görsel araçlardır. Grafikler, simgeler, şekiller, metin kutuları ve karikatürler gibi görsel araçlar ve sade bir dil, vatandaşların karmaşık terimleri kolayca anlamasını sağlamak için hükümetlerin kullanabileceği değerli kaynaklardır. Bu tür araçların vatandaş bütçesini daha açık ve erişilebilir hâle getirdiği görülmektedir. Dolayısıyla vatandaşların vatandaş bütçesinde yer verilen temel mesajları kolayca takip etmesine olanak tanır.

Unutulmamalıdır ki, vatandaş bütçesi halk için hazırlanır. Bu nedenle hükümetlerin, vatandaşlardan ve ilgili paydaşlardan geri bildirim alacak mekanizmalar kurması önemlidir. Bu tür süreçler vatandaş bütçesinin içeriğini, biçimini ve dağıtım yöntemlerini iyileştirir ve vatandaşla hükümet arasında etkileşimi artırır. Bu durumda bütçe süreçlerine daha şeffaf, kapsayıcı ve yenilikçi bir yaklaşım kazandırır (CABRI, 2018, s. 9-10):

3.3. Vatandaş Bütçesinin Amaçları

Bir vatandaş bütçesi yazılı basın, radyo ve video gibi farklı medya türlerinde üretilebilir. Bununla birlikte vatandaş bütçesinin nasıl hazırlanacağına dair standart bir uygulama olmamakla birlikte, hangi ülkede olursa olsun öncelikle o ülkenin bulunduğu koşullara uygun bir şekilde hazırlanmalı ve yayımlanmalıdır. Ancak, hangi ortamda hazırlırsa hazırlansın, halkı bütçe hakkında önemli temel bilgilerle donatmalıdır. Yazılı bir formatta hazırlanan bir vatandaş bütçesi genel olarak aşağıdaki bilgileri içermeyi amaçlamalıdır (IBP, 2012b: 29):

- Bütçenin hazırlanmasında kullanılan ekonomik varsayımlar,
- Bütçe hazırlık ve onay süreci,
- Kamu gelirlerinin nasıl toplandığına ilişkin bilgiler,
- Kaynakların nasıl paylaştırıldığı ve harcama öncelikleri,

- Bütçede yer alan önemli yeni politika ve tedbirler,
- Sektöre özel veriler ile hedeflenen programlara dair açıklamalar,
- Vatandaşların anlayabilmesi için temel bütçe terimlerinin yer aldığı bir sözlük,
- Vatandaşların daha fazla bilgiye ulaşabilmeleri ve süreci takip edebilmeleri için iletişim bilgileri

Tablo 6: Vatandaş Bütçesi'nin Amaçları ve Önemi

Vatandaş Bütçesi'nin Amaçları ve Önemi	Açıklamalar
1. Temel Bilgileri Sade Bir Dille Sunmak	- Bütçeye ilişkin temel bilgileri teknik olmayan terimlerle açıklar. - Geniş kitlelerin bütçeyi anlayabilmesini sağlar. - Bütçenin hedeflerini, bileşenlerini ve önemini erişilebilir biçimde sunar.
2. Vatandaşlar İçin Eğitici Bir Araç Olmak	- Bütçeyi hiç bilmeyen bireyler için bir "giriş noktası" işlevi görür. - Vatandaşlara bütçeyi nasıl okuyacaklarını ve takip edeceklerini öğretir. - Karmaşık verileri sadeleştirerek anlaşılabilir hâle getirir.
3. Bilgiyi Özetleyip Erişilebilir Kılmak	- Detaylı ve dağınık bilgileri kısa, okunabilir bir belgede toplar. - Belirli bir mali yıl için bütçenin genel yapısını ve önceliklerini özetler. - Hükümetin karşılaşılabileceği zorlukları ve fırsatları açıklar.
4. Kamu Katılımını ve Diyalogu Teşvik Etmek	- Bireylerin ilgi alanlarına hitap eden esnek içerikler sunar. - Sivil toplumla daha bilinçli ve yapıcı bir diyalog başlatır. - Katılımı artırarak vatandaşların sürece dahil olmasını sağlar.
5. Hükümet Açısından Stratejik Bir İletişim Aracı Olmak	- Bütçe politikalarının önceliklerini kamuya açık biçimde iletir. - Makroekonomik durum ile yasal ve pratik sınırlamaları açıklar. - Kısıtlı kaynaklarla yapılan önceliklendirmeyi şeffaf biçimde sunar.
6. Demokratik Sürece ve Güvenilirliğe Katkı Sağlamak	- Hesap verebilirliği ve şeffaflığı artırır. - Demokratik sürecin güçlenmesine katkıda bulunur. - Hükümetin ulusal ve uluslararası güvenilirliğini pekiştirir.
7. Toplumsal Meşruiyeti ve Bilinçli Kamuoyunu Güçlendirmek	- Hükümetin bütçe süreçlerine dair şeffaflık ve hesap verebilirliği artırır. - Kamuoyunun bütçe süreçlerini daha iyi anlamasını sağlar ve bilgi kirliliğini azaltır. - Farklı yönetim düzeylerindeki sorumlulukları netleştirerek bilinçli katılımı teşvik eder. - Bilgi kirliliğini azaltır ve kamuoyunun doğru yönlendirilmesine katkı sağlar.

Kaynak: (CABRI, 2018; IBP, 2012b) kaynaklarından yararlanılarak, yazar tarafından oluşturulmuştur.

3.4. Vatandaş Bütçesi Hazırlanırken Karşılaşılan Zorluklar

Vatandaş bütçesi devletler ve vatandaşlar açısından çok önemli avantajları olmasına karşın, bir vatandaş bütçesi hazırlamak, özellikle hükümet açısından yeni bir uygulama olduğundan, çeşitli kurumsal ve teknik zorlukları beraberinde getirebilir. Bu zorluklar ve olası çözüm yolları genel olarak Tablo 7'de sunulmaktadır (IBP, 2012b, s. 25):

Tablo 7: Vatandaş Bütçesi Hazırlanırken Karşılaşılan Zorluklar

Zorluk Türü	Açıklama	Olası Çözüm Yolu
Kurumsal Zorluklar	Kurumlar sürece direnç gösterebilir; roller net olmayabilir.	Sürece üst düzey sahiplik sağlanmalı, sorumluluklar açık biçimde tanımlanmalıdır.
Yapısal Zorluklar	Mevzuat ve kurumsal yapılar destekleyici olmayabilir.	Vatandaş bütçesi yayınına teşvik eden yasal çerçeveler geliştirilmeli ve kurumsal iç yönergeler çıkarılmalıdır.
İletişimsel Zorluklar	Karmaşık dil kullanımı vatandaşın anlamasını zorlaştırabilir.	Basit ve sadeleştirilmiş dil kullanılmalı, teknik terimler için kısa açıklamalar eklenmelidir.
Veri Erişimi Sorunları	Güncel ve doğru verilere ulaşmak zor olabilir.	Veri yönetimi ve açıklık ilkeleri benimsenmeli; kurum içi veri akışı hızlandırılmalıdır.
Görsel Yetersizlikler	Yetersiz tasarım vatandaş bütçesinin etkisini azaltabilir.	Grafik tasarım desteği alınmalı, infografikler, ikonlar ve görsel araçlar kullanılmalıdır.
Kapasite Eksikliği	Teknik bilgi, zaman ve insan kaynağı yetersiz olabilir.	Eğitim programları düzenlenmeli, sürece sivil toplum ve üniversiteler dahil edilmelidir.
Kültürel Zorluklar	Vatandaşın ilgisizliği ve katılım eksikliği süreci zayıflatırabilir.	Katılımı teşvik eden kampanyalar yapılmalı, halkla etkileşim artırılmalı, geri bildirim kanalları açık tutulmalıdır.

Kaynak: (IBP, 2012) kaynağından yararlanılarak, yazar tarafından oluşturulmuştur.

Vatandaşlar ulusal bütçenin birincil faydalancılarıdır ve bu nedenle bütçe sürecine aktif olarak katılmaları gerekmektedir (Rwanda Citizen's Guide 2014-2015 Budget, s. 6). Bütçeye yansıyan politika ve programlar tüm vatandaşların hayatlarını etkilemektedir ve bu nedenle bunun sonuçlarını tam olarak anlamaları önemlidir (<https://mf.gov.md/ro/>). Daha öncede ifade edildiği gibi, IBP kamuoyuna hükümetlerinin kalkınma öncelikleri ve diğer birçok mali karar hakkında daha iyi bir anlayış sunmak için yayınlanması gereken belgelerden biri olan (CABRI, 2018, s.1) vatandaş bütçe, merkezi hükümet bütçe dokümanını özetler ve hükümetin hangi hizmetleri sunmayı planladığını, bunun nasıl yapılacağını, kimlerin yapacağını, maliyetlerinin ne kadar olacağını ve sonunda bu hizmetlerin planlandığı gibi sunulup

sunulmadığını kontrol edebilme imkânını açıklar (Rwanda Citizen's Guide 2014-2015 Budget, s. 6). Bakıldığında, bu sistem, vatandaşlara bütçe sürecinde daha fazla söz hakkı verecek olsa da, elbette yürütme veya yasama sorumluluklarını tamamen devralmayacaktır. (Salamon, 1976, s. 694).

Günümüzde birçok ülke tarafından bütçe şeffaflığını artırmada önemli bir araç olarak kullanılan vatandaş bütçe uygulamalarına yönelik git gide artan bir ilgi söz konusudur. Bununla birlikte vatandaş bütçe uygulamasının standart bir biçimi olmamakla birlikte, ülkeler tarafından içerik, kapsam ve amaç gibi nitelikleri bakımından farklı format ve yöntemler ile hazırlanıp yayımlanan vatandaş bütçe rehberleri mevcuttur (IBP, 2012b, s. 37):

- Güney Afrika'nın 2023 yılı OBI puanı 83 olup (IBP, 2023c), 125 ülke arasında bütçe saydamlık düzeyi bakımından "kapsamlı" bilgi sağlayan ülkeler arasında yer almaktadır. Ülkede yayımlanan vatandaş bütçesi ülkenin tüm resmi dillerinde yayımlanmakta; 2-4 sayfadan oluşan bu belgede sözel açıklamalar ön planda tutulmakta ve ekonomik büyüme, yaşam kalitesi, sağlık hizmetleri ve eğitim gibi temel alanlarda bilinçlendirme amaçlı kısa ve etkili metinlerle kamuoyu bilgilendirilmektedir (Богатырь, 2014, s. 58-59).
- Brezilya'da ise 2023 yılı OBI puanı 80 (IBP, 2023c) ve yayımlanan vatandaş bütçesi 57 sayfa uzunluğunda, 22 sektöre dair politika ve önceliklerin yanı sıra grafikler ve tablolarla desteklenen görseller içermektedir (IBP, 2012b, s. 37). Ayrıca bu belge, radyo programları, çevrimiçi kurslar ve çocuklara yönelik interaktif web sitesi gibi çeşitli destekleyici araçlarla da zenginleştirilmektedir (Богатырь, 2014, s. 57).
- Meksika'nın OBI puanı 80 olup (IBP, 2023c), 30 sayfalık "Presupuesto Ciudadano 2011" adlı vatandaş bütçesi, temel bilgileri renkli karikatürlerle sunmakta, yasal çerçeve, bütçe döngüsü ve sorumlu mercilere dair detayları ise hem basılı hem dijital formatlarda erişilebilir kılmaktadır.
- Birleşik Krallık'ın OBI puanı 62 olan (IBP, 2023c), hükümetin bölgesel ekonomik hedef ve önceliklerini içeren kitapçıklar, grafikler ve pasta grafiklerle desteklenerek kamu hizmetleri ve eşitlik gibi konuları öne çıkarmaktadır.
- Hindistan OBI puanı 51 (IBP, 2023c) ile nispeten düşük şeffaflık puanına sahip olsa da, şeffaflık puanı küresel ortalamaların (45) üzerinde yer almaktadır. Vatandaş bütçesi ise 15 sayfa uzunluğunda, tarımsal kalkınma, ihracat artırımı ve yoksulların güçlendirmesi gibi

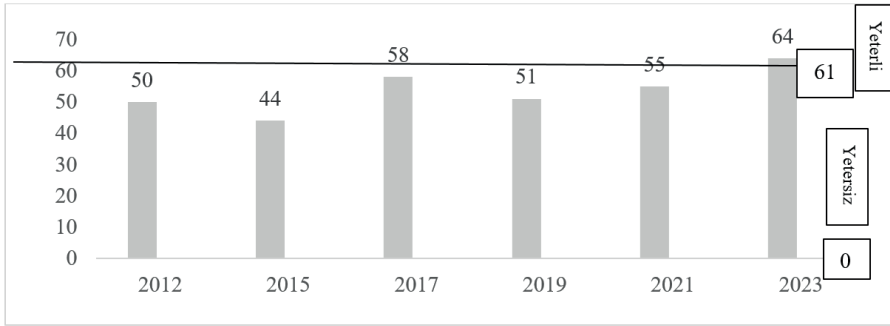
temel konulara vurgu yapılmakta ve hükümetin vergi önerilerini detaylandırmaktadır.

Bu ülkelerdeki uygulamalar, vatandaş bütçelerinin hem içerik hem de sunum açısından ülke ihtiyaçlarına göre çeşitlilik gösterdiğini ve bütçe şeffaflığı ile katılımını artırmada önemli bir role sahip olduğunu göstermektedir.

4. TÜRKİYE'DE MEVCUT DURUM VE VATANDAŞ BÜTÇESİ UYGULAMASI

2000'li yıllarda özellikle kamu mali yönetiminde açıklık, şeffaflık ve bilgiye kolay erişim önemli hedefler hâline gelmiştir (Bilge, 2015, s. 8). IBP tarafından yayımlanan OBI'ye göre Türkiye'nin şeffaflık puanı 64 olarak ölçülmüştür (IBP, 2023c). Türkiye'nin şeffaflık puanının yıllar içindeki değişimi Grafik 1' de gösterilmektedir.

Grafik 1: Türkiye'nin 2012- 2023 Yılları Arasındaki Şeffaflık Puanı Değişimi

Kaynak: (IBP, 2023a, s. 1)

Açıklık, şeffaflık, bilgilere kolay erişim gibi ilkelerin öneminin daha da artması vatandaşların bilgisine sunulan bir bütçeleme yaklaşımının ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu yaklaşımın bir parçası olan vatandaş bütçesi, ulusal bütçe detaylarının halk tarafından erişilebilir olmasını sağlamak amacıyla hükümet bütçesine tamamlayıcı olarak hizmet etmektedir. Bu tür tamamlayıcı belgeler arasında Yeni Zelanda'da "Vergi Mükellefleri için Temel Bilgiler", Güney Afrika'da "Güney Afrika Bütçesi için Sosyal Rehber", Kenya'da "Bütçe Özeti Vatandaş Rehberi" ve Hırvatistan'da "Vatandaş için Bütçe Rehberi" yer almaktadır (Şeker & Beynam, 2013, s. 223).

Tablo 8: Türkiye’deki Bütçe Belgelerinin Kamuya Açık Olması Durumu

Doküman	2012	2015	2017	2019	2021	2023
Bütçe Öncesi Raporu	-	-	-	-	-	-
Hükümetin Bütçe Teklifi	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Merkezi Yönetim Bütçesi	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Vatandaş Bütçesi	✗	✗	✓	✓	✓	-
Yıl İçi Raporlar	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Yarıyıl Raporları	-	✓	✓	-	-	✓
Yıl Sonu Raporları	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Denetim Raporu	✓	✓	✓	✓	✓	✓
(✓): Düzenlenmiş ve Yayınlanmış (Kamuya Açık)	(✗): Düzenlenmemiş			(-): Geç yayımlanmış ya da çevrimiçi yayımlanmamış ya da yalnızca ilgili kurum için yayımlanmış		

Kaynak: (IBP, 2023a, s. 3)

Tablo 8’de Türkiye’nin 2012–2023 yılları arasında bütçe belgelerinin kamuya açıklık durumu incelendiğinde, temel bütçe belgelerinin büyük oranda düzenli ve şeffaf bir şekilde kamuoyuyla paylaşıldığı görülmektedir. Hükümetin bütçe teklifi, merkezi yönetim bütçesi, yıl sonu raporu ve denetim raporu her yıl düzenli olarak hazırlanmış ve kamuya açık bir şekilde yayımlanmıştır. Bu durum, Türkiye’nin temel bütçe şeffaflığı açısından belirli bir kurumsallaşma düzeyine ulaştığını göstermektedir. Ancak bazı belgelerde süreklilik ve erişilebilirlik açısından eksiklikler dikkat çekmektedir. Özellikle halkın bütçeyi anlamasını kolaylaştıran vatandaş bütçesi, 2012 ve 2015 yıllarında hiç hazırlanmazken, 2017 yılından itibaren hazırlanıp yayınlanmaya başlandığı, 2023 yılından ise yalnızca ilgili kurum için hazırlanmış, çevrimiçi yayımlanmış ya da geç yayımlanmış olduğu görülmektedir. Bu durum şeffaflık, hesap verebilirlik ve katılımcılık açısından önemli bir boşluk yaratmaktadır. Sonuç olarak, Türkiye’de bütçe sürecine dair temel belgeler genel olarak kamuoyuna sunulmakla birlikte, özellikle vatandaş odaklı belgelerde ve süreç izlemeye yönelik raporlarda eksiklikler ve düzensizlikler göze çarpmaktadır. Bütçe şeffaflığının daha katılımcı ve anlaşılır hâle gelmesi için bu tür belgelerin hem düzenli hem de sadeleştirilmiş içeriklerle yayımlanması büyük önem taşımaktadır.

4.1. Türkiye’de Vatandaş Bütçe Rehberi (2017-2025) Uygulaması

Hükümetler, tüm bütçe belgelerini yayımlamanın ötesinde, vatandaşların temsilcilerinin faaliyetlerini değerlendirebilmelerini ve kamu kaynaklarının

usulsüz bir biçimde kullanılmasının önüne geçilmesini sağlamak amacıyla bütçe süreçlerine kamu katılımını teşvik etmelidir. Bu hedefin gerçekleştirilebilmesi, toplumun ülke politikalarına aktif ve bilinçli şekilde dâhil olmasıyla mümkündür. Vatandaşların, hükümet tarafından yayımlanan çeşitli belgeleri okuyup analiz etmeye istekli olmaları ve belirli aralıklarla gerçekleştirilen seçimler yoluyla yasalar ya da bütçelere ilişkin demokratik katılım göstermeleri büyük önem taşımaktadır (Fornes, 2014, s. 22). IBP, OBS kapsamında ankete dâhil edilen tüm ülkeler için bir rapor yayımlamaktadır. Türkiye için yayımlanan rapora göre, bütçe şeffaflığının artırılması amacıyla vatandaş bütçesinin hazırlanması ve yayımlanması gerektiği önerilmiştir (IBP, 2015, s. 3). Türkiye’de 2017 yılından itibaren, vatandaşların yıllık bütçe süreçleri hakkında bilgi sahibi olmalarını ve hükümet faaliyetlerinde şeffaflığı ile hesap verebilirliğini sağlamak amacıyla vatandaş bütçe rehberi uygulamasına geçilmiştir. Ancak vatandaş bütçesiyle ilgili ilk çalışma olması sebebiyle bazı içerik ve kapsam eksiklikleri bulunsa da, bu uygulama Türkiye’nin bütçeleme sürecinde vatandaş bütçesi kavramının tanıtılması ve yerleşmesi açısından önemli bir adım olarak değerlendirilebilir (Geyik & Dersim, 2017, s. 51).

Türkiye Cumhuriyeti Strateji ve Bütçe Başkanlığı (SBB) tarafından hazırlanan 2017 yılından 2025 yılına kadar her yıl yayımlanan “Vatandaşın Bütçe Rehberi”, bütçe sürecini halkın anlayabileceği şekilde sunmayı amaçlayan önemli bir belgedir. Bu rehberler, şeffaflık ve hesap verebilirlik açısından önemli gelişmeler göstermektedir. 2017 yılından itibaren yayımlanan vatandaş bütçe rehberlerinde; stratejik hedef /amaç/ kapsam, bütçe varsayımları, bütçe dağılımları, tasarım vb. konulara ilişkin bilgiler tablo şeklinde sunulmaktadır.

Tablo 9: Vatandaş Bütçe Rehberi Stratejik Hedef / Amaç / Kapsam

Vatandaş Bütçe Rehberi	Stratejik Hedef / Amaç / Kapsam
2017	Büyümeyi esas alan, bütçeden faize değil kamu hizmetlerinin sağlanması için kaynak ayıran bir bütçe olduğu ifade edilmiştir. Küresel ekonomide gözlemlenen toparlanma eğilimi ve bu doğrultuda dış talepte beklenen artış, dış finansman koşullarının elverişli bir şekilde sürmesi, jeopolitik risklerin azalması ile birlikte turizm sektöründeki canlanma; özel sektör yatırım ve tasarruf oranlarındaki artışla birlikte ekonomik büyümeyi destekleyecek temel faktörler arasında yer almaktadır. Öte yandan, bugüne kadar hayata geçirilen yapısal reformlar ile önümüzdeki dönemde uygulanması planlanan reformların; yatırım, üretim, istihdam ve ihracatı teşvik etmesi yoluyla potansiyel büyüme oranının yukarı yönlü revize edilmesi öngörülmektedir.

2018	Ekonomik büyüme, istihdam artışı ve vatandaşın sunulan kamu hizmetlerinin güçlendirilmesini temel alan bir yapıda oluşturulmuştur. Bütçe politikaları; Türkiye'nin büyüme potansiyelini artırmak, ekonomik istikrarı sürdürmek, cari açığı kontrol altında tutmak ve yurtiçi tasarrufları ile yatırımları teşvik etmek amacıyla şekillendirilmiştir. Bu kapsamda, kamu gelirlerinin sağlıklı ve sürekli kaynaklardan artırılması öngörülmüşken, kamu harcamalarında ise, kapsamlı bir tasarruf dönemi başlatılmıştır. Ar-Ge ve yenilikçilik faaliyetler desteklenerek yüksek katma değerli üretim ve rekabet gücü artırılmaya çalışılmış, özel sektöre yönelik teşvik mekanizmaları sürdürülmüştür. Faiz harcamalarının bütçe içindeki payı azaltılırken, elde edilen kaynaklar eğitim, sosyal harcamalar, sağlık, yatırımlar ve reel sektör destekleri gibi vatandaşlara doğrudan yansıtılacak alanlara yönlendirilmiş ve refahı artırıcı harcamalar için daha fazla kaynak ayrılması mümkün olmuştur.
2019	Ekonomide dengelenme, mali disiplin ve yapısal değişimi esas alarak hazırlanmış ve mali disiplini sürdürmeye ve kamu maliyesinde kalıcı iyileşmelere odaklanan bir tasarruf bütçesidir. Bütçenin temel hedefleri; kamu harcamalarını azaltmak, gelirleri artırmak, sürdürülebilir büyümeyi desteklemek ve gelir dağılımında adaleti sağlamaktır. Büyüme potansiyelini ve istihdam artırmaya yönelik projeler hayata geçirilirken, kamu kaynaklarının verimli kullanımı ve harcamalarda tasarruf ön planda tutulacaktır. Kamu hizmetleri için ayrılan kaynaklar artırılırken, memur, işçi ve emeklilerin hakları korunması amaçlanmaktadır.
2020	Bütçe, “dengelenme, disiplin ve değişim” yaklaşımıyla, vatandaşın hizmet odaklı hazırlanmıştır. Temel hedefleri; üretim-verimlilik artırımı ile sürdürülebilir büyüme, adil gelir dağılımını sağlamaktır. Bütçede toplanan gelir kaynakların etkin bir şekilde kamu hizmetlerine yönlendirilmesi önceliklidir. Dolayısıyla önceki yıllarda olduğu gibi bir hizmet bütçesi olup, kaynakların büyük kısmı vatandaşların ihtiyaçlarına ayrılmıştır.
2021	Performans esaslı program bütçeye uygun olarak hazırlanan ilk bütçe olarak uygulanmaya konulmuştur. Bu bütçe, COVID-19 salgınının küresel etkileri doğrultusunda Türkiye'nin uluslararası konumunu güçlendirmeyi hedeflemektedir. Salgın sürecinde üretim ve yaşam zorlaşırken, bütçe hem kendi kendine yeten hem de dost ülkelere destek veren bir Türkiye vizyonunu yansıtmaktadır. Ayrıca, esnaf ve işçilerin emeklerinin karşılığını alması ve sanayi faaliyetlerinin kesintisiz sürmesi önceliklidir.
2022	Performans esaslı program bütçe sistemine uygun olarak hazırlanan ve TBMM’de kabul edilip yürürlüğe giren ikinci bütçe olarak karşımıza çıkmaktadır. Bütçe büyüme, üretim, istihdam ve yatırım temelli bir çerçevede, “Milli Teknoloji Hamlesi” ve “Yeşil Kalkınma Devrimi” hedeflerini destekleyecek şekilde, doğrudan toplumun beklentileri esas alınarak hazırlanmıştır.
2023	Performans esaslı program bütçe sistemine uygun olarak hazırlanan ve TBMM’de kabul edilip yürürlüğe giren üçüncü bütçe olarak, toplumun tüm kesimlerinin ihtiyaçlarına cevap vermek ve küresel belirsizlik ve risklere karşı vatandaşları korumak amacıyla, kalkınma hedefleri doğrultusunda toplumun beklentileri esas alınarak, istihdam, yatırım, büyüme ve üretim odaklı bir çerçevede hazırlanmıştır.

2024	Türkiye Yüzyılı vizyonunun ilk bütçesi, performans esaslı program bütçe sistemine uygun olarak hazırlanan ve TBMM’de kabul edilip yürürlüğe giren dördüncü bütçe olma özelliğini taşımaktadır. Toplumun beklentileri ve kalkınma hedefleri doğrultusunda şekillendirilen bütçe, istihdam, yatırım, büyüme ve üretim temelli bir yapıya sahiptir. Aynı zamanda, küresel belirsizlik ve risklere karşı toplumsal dayanıklılığı artırmayı ve tüm kesimlerin ihtiyaçlarına cevap vermeyi amaçlamaktadır.
2025	Türkiye Yüzyılı vizyonunun ikinci bütçesi, performans esaslı program bütçe sistemine uygun olarak hazırlanan ve TBMM’de kabul edilip yürürlüğe giren beşinci bütçe olması özelliği ile, küresel belirsizlik ve risklere karşı vatandaşları korumak ve toplumdaki tüm kesimlerinin ihtiyaçlarına cevap vermek amacıyla, kalkınma hedefleri doğrultusunda, istihdam, yatırım, büyüme ve üretim odaklı bir çerçevede hazırlanmıştır.

Kaynak: <https://www.sbb.gov.tr/vatandas-butce-rehberi/> yararlanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 9’da 2017-2025 döneminde yayımlanan vatandaş bütçe rehberlerinde stratejik hedef ve kapsama ilişkin bilgilere yer verilmektedir. 2017–2025 döneminde büyüme ve kamu hizmetleri odaklı bir anlayıştan, performans esaslı ve vizyon temelli bir bütçe yaklaşımına doğru evrilmiştir. 2017 yılından itibaren Türkiye’de bütçe politikalarında gözlemlenen dönüşüm, ekonomik büyümeyi teşvik etme, kamu hizmetlerini geliştirme ve toplumsal refahı artırma ekseninde şekillenmiştir. İlk yıllarda büyüme, yapısal reformlar ve yatırım odaklı bütçeler öne çıkarken, 2018-2019 yıllarında kamu harcamalarında tasarruf ve gelir artırımı gibi mali disiplin önlemleri vurgulanmıştır. 2020 yılıyla birlikte, bütçeler daha belirgin şekilde vatandaşın doğrudan ihtiyaçlarına odaklanmış; kamu kaynaklarının verimli kullanımı ve hizmet alanlarına yönlendirilmesi öncelikli hale gelmiştir. 2021 yılı ise COVID-19 salgınının etkileri doğrultusunda, performans esaslı program bütçeye geçiş ve dayanışma temelli uygulamalarla öne çıkmıştır. 2022 ve 2023 yıllarında yatırım, istihdam ve üretim temelli büyüme hedeflenmiş; bu yıllarda kalkınma vizyonları (Milli Teknoloji Hamlesi, Yeşil Kalkınma Devrimi) bütçeye entegre edilmiş; yatırım, üretim, istihdam ve refah artırımı temel alınmıştır. 2024 ve 2025 bütçeleri ise, “Türkiye Yüzyılı” vizyonuna uygun biçimde, küresel risklere karşı dirençli, toplumun tüm kesimlerinin ihtiyaçlarına duyarlı ve sürdürülebilir kalkınmayı hedefleyen politikalarla yapılandırılmıştır. Bu süreç, bütçelerin yalnızca mali bir araç olmaktan çıkarak toplumsal refah ve ulusal kalkınma hedeflerini yönlendiren stratejik bir araç hâline geldiğini göstermektedir.

Tablo 10: 2017-2025 Vatandaş Bütçe Rehberi Bütçe Varsayımları

Vatandaş Bütçe Rehberi	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025
Ekonomi Beklentileri									
GSYH	2.404 Milyar TL	3.446 Milyar TL	4.450 Milyar TL	4.872 Milyar TL	-	-	-	-	-
Enflasyon (TÜFE)	%6,5	%7,0	%15,9	%8,5	-	-	-	-	-
Kişİ Başına Milli Gelir	9.529 \$	11.409 \$	9.647 \$	9.738 \$	-	-	-	-	-
Büyüme	%4,4	%5,5	%2,3	%5,0	-	-	-	-	-
İhracat	-	169 Milyar \$	182 Milyar \$	182 Milyar \$	-	-	-	-	-
İthalat	-	237 Milyar \$	-	-	-	-	-	-	-
İşsizlik Oranı	-	%10,5	%12,1	%11,8	-	-	-	-	-
Bütçe Beklentileri									
Bütçe Gideri	645,1 Milyar TL	762,8 Milyar TL	691 Milyar TL	1.095,5 Milyar Lira	1.346,1 Milyar Lira	1.751,0 Milyar Lira	4.469,6 Milyar Lira	11.089 Milyar Lira	14.731 Milyar Lira
Bütçe Geliri	598,3 Milyar TL	696,8 Milyar TL	880,4 Milyar TL	956,6 Milyar Lira	1.101,1 Milyar Lira	1.472,6 Milyar Lira	3.810,1 Milyar Lira	8.437,1 Milyar Lira	12.800,3 Milyar Lira
Bütçe Açığı	46,9 Milyar TL	65,9 Milyar TL	80,6 Milyar TL	138,9 Milyar Lira	245 Milyar Lira	278,4 Milyar Lira	659,4 Milyar Lira	2.651,9 Milyar Lira	1.930,7 Milyar Lira
Faiz Dışı Fazla	10,6 Milyar TL	5,8 Milyar TL	36,7 Milyar TL	-	-	-	-	-	-
Faiz Hariç Gider	-	691,1 Milyar TL	843,7 Milyar TL	956,5 Milyar Lira	-	-	-	-	-
Vergi Geliri	511,1 Milyar TL	599,4 Milyar TL	756,5 Milyar TL	784,6 Milyar TL	922,7 Milyar Lira	1.258,3 Milyar Lira	3.199,5 Milyar Lira	7.407,7 Milyar Lira	11.138,8 Milyar Lira

Kaynak: <https://www.sbb.gov.tr/vatandas-butce-rehberi/>, yararlanarak yapılar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 10’ da 2017-2025 döneminde yayımlanan vatandaş bütçe rehberi bütçe varsayımlarına ilişkin bilgilere yer verilmektedir. 2017-2020 dönemlerinde yayımlanan vatandaş bütçe rehberlerinde GSYH, kişi başına milli gelir, büyüme, işsizlik oranı, enflasyon, ithalat, ihracat vb. ekonomi beklentilerine ve bütçe geliri, bütçe gideri, bütçe açığı, vergi geliri vb. bütçe beklentilerine yer verilirken, 2021-2025 dönemlerinde yayımlanan vatandaş bütçe rehberlerinde sadece bütçe beklentilerine ilişkin bilgilere yer verilmiştir. Buna göre 2017–2020 döneminde GSYH, kişi başına gelir ve bütçe gelir-gider rakamları genel olarak artış göstermiş, ancak 2019’da büyümenin yavaşlaması ve enflasyonun %15,9’a yükselmesi, ekonomide bazı dalgalanmaların yaşandığını göstermektedir. Vergi gelirleri, bütçe gelirlerinin ana kaynağını oluşturmaya devam etmekte, ancak vergi gelirlerindeki bu artışa rağmen bütçe açıklarının hızla artması, kamu harcamalarının da aynı ölçüde arttığını göstermektedir. Özellikle 2023 sonrası kritik derecede artan bütçe giderleri ve açıklar, kamu maliyesinde artan harcama baskısına ve muhtemelen sosyal destek programlarının genişletilmesine işaret ettiği söylenebilir.

Tablo 11: 2017 Yılı Vatandaş Bütçe Rehberi Bütçe Dağılımları

Harcama Alanı	MYB Ayrılan Kaynak	Kapsam / Açıklama / İçerik
Eğitim	122 Milyar TL	Ücretsiz Kitap Yardımı, Taşınabilir Eğitim ve Öğle Yemeği, Engelli Taşıma Hizmeti, Barınma Giderleri Desteği, Kız Çocuklarına Teşvik, Okul Sütü Programı, Özel Okul Ücret Desteği, Burs ve Kredi Artışı (Yükseköğretim), Yurt Kapasitesinin Artırılması
Sağlık	110,9 Milyar TL	Aile Hekimliği Harcamaları, Şehir Hastaneleri Yatırımı, Koruyucu Sağlık Hizmetleri, Halk Sağlığını Tehdit Eden Hastalıklarla Mücadele
Sosyal Yardım	7,2 Milyar TL	Sağlık Primi Desteği (Ödeme Gücü Olmayanlar), Çocuk Bakım Kurumları, Doğum Yardımı, Şartlı Sağlık Yardımı, Koruyucu Ailelere Yapılan Ödemeler, Engelli Bireylere Evde Bakım Destek ve Özel Bakım Merkezinde Bakım Hizmetleri, Kadın Konuk Evlerinde Şiddet Gören Kadınlara Barınma, Psikososyal Destek, Hukuki Destek, Çocuklarına Kreş Destekleri
Yatırımlar	-	Ulaştırma, Eğitim, Sağlık, Tarım Alanlarına Yatırım, 15 Temmuz ve FSM Köprüsü, Gebze-İzmir Otoyolu, Kırsal Kalkınma Politikaları, KÖYDES, SUKAP, SODES Projeleri
Ar-Ge	5,8 Milyar TL	Özel Sektöre Destek, Stratejik Alanlara Öncelik, Dış Ticaret Açığını Azaltma Hedefi

Reel Sektör	-	Sosyal Güvenlik İşveren Prim Desteği, İhracat, Tarım Kredisi, Bağ- Kur, Esnaf Kredisi, KOBİ, Yatırım ve Turizm Destekleri
Turizm	522 Milyon TL	Yatırım Faaliyetlerinin Çeşitlendirilerek Tüm Yıla Yayılmasına
Tarım	30,9 Milyar TL	Destek Programları, Kredi Sübvansiyonu, KDV'nin Kaldırılması, Prim Destekleri, Faiz, Sigorta ve Hibe Destekleri
Ücretler	-	Memur Zammı: İlk yarı %3, ikinci yarı %4
Vergi Gelirleri	511,1 Milyar TL	KDV İstisnası, Gümrük V. Muafiyeti, Vergi İndirimi, Gelir Vergisi Stopajı, İstisnalar, Enerji Tüketim Desteği, Alım Garantisi, Alt Yapı Yatırım Desteği, Faiz Hibe Desteği vb.

Kaynak: <https://www.sbb.gov.tr/vatandas-butce-rehberi/>, yararlanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 11' de 2017 yılında yayımlanan vatandaş bütçe rehberi bütçe dağılımlarına ilişkin bilgilere yer verilmektedir. Verilere göre, bütçe kaynaklarından en yüksek payı eğitim alanı almış ve bütçenin önceliğini olmuştur. Dolayısıyla doğrudan vatandaşa dokunan hizmetlere yönelmiş olması, insan sermayesini güçlendirme ve fırsat eşitliğini artırma hedefini yansıtmaktadır. Sağlık alanı ise bütçe kaynakları dağılımında ikinci sırada yer almıştır. Şehir hastaneleri yatırımları gibi harcamaların yapılması, sağlık altyapısının güçlendirilmesi ve hizmet kalitesinin yükseltilmesi amacını göstermektedir. Sosyal yardımlar ile dezavantajlı gruplar; tarım sektöründe ise, üreticinin korunması ve kırsal kalkınma desteklenmektedir. 511,1 milyar TL tutarındaki vergi gelirleri, bütçe gelirlerinin ana kaynağını oluşturmakta ve çeşitli istisna, muafiyet ve teşviklerle ekonomik faaliyetlerin desteklenmesini sağlamaktadır. Genel olarak 2017 yılı bütçesi, vatandaş odaklı, sosyal refahı önceleyen ve üretim temelli bir mali yaklaşım sergilemiştir.

Tablo 12: 2018 Yılı Vatandaş Bütçe Rehberi Bütçe Dağılımları

Harcama Alanı	MYB Ayrılan Kaynak	Kapsam / Açıklama / İçerik
Eğitim	134,2 Milyar TL	Ücretsiz Kitap Yardımı, Taşınmalı Eğitim ve Yemek Yardımı, Engelli Eğitim Programı Desteği, Barınma ve Beslenme Giderleri Desteği, Özel Okul Eğitim ve Öğretim Desteği, Harç Burs ve Kredi Desteği
Sağlık	126,8 Milyar TL	Aile Hekimliği Harcamaları, İlaç ve Tedavi Harcamaları, Evde Sağlık Hizmetleri, Şehir Hastaneleri Yatırımı, Koruyucu Sağlık Hizmetleri

Sosyal Yardım	50,8 Milyar TL	Sağlık Primi Desteği (Ödeme Gücü Olmayanlar), Çocuk Bakım Kurumları, Doğum Yardımı, Şartlı Sağlık Yardımı, Koruyucu Aile Hizmetleri, Engelli Bireylere Evde Bakım Desteği, Kadın Konuk Evlerinde Şiddet Gören Kadınlara Barınma, Psikososyal Destek, Çocuklarına Kreş Destekleri, 65 Yaş Aylıkları, Engelli Bireyler ve Yakınlarına Aylık
Yatırımlar	85,1 Milyar	Ulaştırma, Eğitim, Sağlık, Tarım
Bireysel Emeklilik Sistemi(BES)	4 Milyar TL	Sürdürülebilir Büyüme Hedefi Doğrultusunda Yurt İçi Tasarrufların Arttırılması Yoluyla, Otomatik Katılım Sistemi Bireysel Emeklilik Sistemi Kapsamında Devlet Katkısı Ödemesi
Ar-Ge	4,9 Milyar TL	Özel Sektöre Destek, Stratejik Alanlara Öncelik, Kamu Ar-Ge ve Özel Sektör Ar-Ge Yatırımları
Reel Sektör	37 Milyar TL	Sosyal Güvenlik İşveren Prim Desteği, İhracat Desteği, Cazibe Merkezleri Programı, KOSGEB, KOBİ Kredi Desteği
Tarım	29,6 Milyar TL	Tarımsal Destek Programı, Tarım Sektörü Yatırımları, Tarım Kredi Sübvansiyonu, Müdahale Alımları, Tarımsal KİT ve İhracat Destekleri, Hayvancılık Destekleri, Mazot ve Gübre Desteği, Yağlı Tohumlu Bitkilere Prim Desteği, Hububat Prim Desteği, Çay Primi Desteği, Kırsal Kalkınma Desteği, Tarım Ürünleri Sigortası Desteği, Fındık Alan Bazlı Gelir Desteği, Tarım Sigortası Prim Desteği
Ücretler	-	Kamu Görevlilerinin Mali ve Sosyal Haklarında Artış: İlk yarı %4, İkinci Yarı %3,5
Vergi Gelirleri	599,4 Milyar TL	Kdv İstisnası, Gümrük V. Muafiyeti, İstisnalar, Enerji Tüketim Desteği, Altyapı Yatırımı Desteği, İşveren Sigorta Primi Desteği, Alt Yapı Yatırım Desteği

Kaynak: <https://www.sbb.gov.tr/vatandas-butce-rehberi/>, yararlanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 12’ de 2018 yılında yayımlanan vatandaş bütçe rehberine göre, bütçe kaynaklarından en fazla eğitim ve sağlık alanlarına yönlendirilmiştir. Eğitim harcamaları, öğrencilere yönelik ücretsiz kitap, taşınmalı eğitim, yemek yardımı, burs ve kredi desteği gibi çeşitli programları kapsamaktadır. Sağlık harcamaları ise, aile hekimliği, ilaç ve tedavi harcamaları, evde sağlık hizmetleri ve şehir hastaneleri yatırımları gibi hizmetleri içermektedir. Bununla birlikte sürdürülebilir büyüme hedefi doğrultusunda yurt içi tasarrufların arttırılması yoluyla, otomatik katılım sistemi bireysel emeklilik sistemi (BES) kapsamında 4 milyar TL devlet katkısı ödemesi planlanmaktadır.

Tablo 13: 2019 Yılı Vatandaş Bütçe Rehberi Bütçe Dağılımları

Harcama Alanı	MYB Ayrılan Kaynak	Kapsam / Açıklama / İçerik
Eğitim	161,1 Milyar TL	Ücretsiz Kitap Yardımı, Taşınmalı Eğitim ve Yemek Yardımı, Engelli Eğitim Programı Desteği, Barınma ve Beslenme Giderleri Desteği, Özel Okul Eğitim ve Öğretim Desteği, Harç, Burs ve Kredi Desteği
Sağlık	156,9 Milyar TL	Aile Hekimliği Harcamaları, İlaç ve Tedavi Harcamaları, Evde Sağlık Hizmetleri, Şehir Hastaneleri Yatırımı, Koruyucu Sağlık Hizmetleri
Sosyal Yardım	62,1 Milyar TL	Sağlık Primi Desteği (Ödeme Gücü Olmayanlar), Çocuk Bakım Kurumları Doğum Yardımı, Şartlı Sağlık Yardımı, Koruyucu Aile Hizmeti, Engelli Bireylere Evde Bakım Desteği, Kadın Konuk Evlerinde Şiddet Gören Kadınlara Barınma, Psikososyal Destek, Çocuklarına Kreş Destekleri, 65 Yaş Aylıkları, Engelli Bireyler ve Yakınlarına Aylık
Yatırımlar	65,1 Milyar TL	Ulaştırma, Eğitim, Sağlık, Tarım
Ar-Ge ve Yenilik	4,6 Milyar TL	Kamu Ar-Ge Harcamaları, Özel Sektör Ar-Ge Harcamaları
Reel Sektör	32,8 Milyar TL	Sosyal Güvenlik İşveren Prim Desteği, İhracat, Tarım Kredisi, KOSGEB, KOBİ Kapsamında Esnaf Kredilerinde Faiz Desteği
Tarım	26,5 Milyar TL	Tarımsal Destek Programları, Tarımsal Kredi Sübvansiyonu, Tarımsal KİT Ve İhracat Destekleri, Hayvancılık, Akaryakıt, Ürün Destekleri, Tarım Sigortası Destekleri
Bireysel Emeklilik Sistemi(BES)	4,1 Milyar TL	Sürdürülebilir Büyüme Hedefi Doğrultusunda Yurt İçi Tasarrufların Arttırılması Yoluyla, Otomatik Katılım Sistemi Bireysel Emeklilik Sistemi Kapsamında Devlet Katkısı Ödemesi
Ücretler	-	Kamu Görevlilerinin ve Mali ve Sosyal Haklarında Artış: İlk yarı %3, ikinci yarı %4
Vergi Gelirleri	756,5 Milyar TL	Kadın, Genç ve Engelli İstihdamı, İmalat ve Bilişimde SGK Primi Desteği, Yenilenebilir Enerji Kaynağında Elektrik Enerjisi Üretimine Vergi Muafiyeti, Kadın Hizmet Erbabına Kreş Hizmetlerinde Gelir Vergisi İstisnası

Kaynak: <https://www.sbb.gov.tr/vatandas-butce-rehberi/>, yararlanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 13’ te verilen 2019 yılı vatandaş bütçe rehberi bütçe dağılımlarına ilişkin verilere göre, önceki yıllarda olduğu gibi bütçe kaynaklarının dağılımında eğitim ve sağlık alanları ön planda çıktığı görülmektedir. Eğitim ve sağlık hizmetlerine ayrılan yüksek bütçe, devletin sosyal hizmetleri güçlendirmeye

ve insan sermayesini geliştirmeye öncelik verdiğini göstermektedir. Sosyal yardımlar da özellikle dezavantajlı gruplara (engelliler, yaşlılar, kadınlar) yönelik geniş kapsamlı bir destek sunmaktadır. Öte yandan, Ar-Ge ve yenilik ile tasarruf teşviklerine ayrılan bütçe sınırlı, tarım ve reel sektör destekleri orta seviyede, özel sektör yatırımlarına ayrılan pay ise görece düşüktür. Bu durum, kısa vadede sosyal refah ve temel hizmetlerin güçlendirilmesini sağlarken, uzun vadeli ekonomik büyüme, üretim kapasitesi ve teknolojik rekabet gücü açısından sınırlı bir kaynak tahsisi yapıldığını gösterdiği söylenebilir.

Tablo 14: 2020 Yılı Vatandaş Bütçe Rehberi Bütçe Dağılımları

Harcama Alanı	MYB Ayrılan Kaynak	Kapsam / Açıklama / İçerik
Eğitim	176,1 Milyar TL	Öğrenci Destekleri, Taşınabilir Eğitim ve Yemek Yardımı, Engelli Vatandaşlara Eğitim Hizmeti
Sağlık	188,6 Milyar TL	Evde Sağlık Hizmetleri, Aşılama Çalışmaları, Erken Teşhis Taramaları
Sosyal Yardım	69,5 Milyar TL	Engelli Bireylere Evde Bakım Yardımı, Sağlık Primi Desteği (Ödeme Gücü Olmayanlar), Sosyal ve Ekonomik Destek Ödemeleri
Ar-Ge ve Yenilik	5,5 Milyar TL	Ar-Ge ve Tasarım Merkezleri, Teknoparklar, Ar-Ge Harcamaları
Tarım	33,4 Milyar TL	Tarımsal Destek Programı, Hububat Prim Desteği, Mazot ve Gübre Desteği, Tarım Ürünleri Sigortası Desteği, Fındık Alan Bazlı Gelir Desteği
Reel Sektör	44,5 Milyar Lira	Hazine Destekli Kredi Garanti Uygulaması, Teknoloji Odaklı Sanayi Hamlesi, Türk EXIMBANK
Ulaşım	45,6 Milyar TL	Karayolu, Demiryolu, Denizyolu, Uzay-Havacılık
Bireysel Emeklilik Sistemi (BES)	5,1 Milyar TL	BES Kapsamında Devlet Katkısı Ödemesi
Bölgesel ve Kırsal Kalkınma	2,337 Milyar TL	KÖYDES, SUKAP Projeleri
Ücretler	-	Kamu Görevlilerinin Mali ve Sosyal Haklarında Artış: İlk yarı %4, İkinci Yarı %4
Vergi Gelirleri	784,6 Milyar TL	Tapu Harcında %25 İndirim, Konut ve Bazı İşyerleri Alımında KDV %8'e düşürülmesi, Kitap ve Süreli Yayınlar KDV İstisnası

Kaynak: <https://www.sbb.gov.tr/vatandas-butce-rehberi/>, yararlanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 14' te verilen 2020 yılı vatandaş bütçe rehberinde bütçe kaynaklarının dağılımında sağlık alanı en büyük paya sahipken, reel sektör ve tarım destekleri de kademeli olarak yükseltilmiştir. Ayrıca, ulaşım, bölgesel ve kırsal kalkınma ile ilgili yeni başlıklar 2020 yılı vatandaş bütçe rehberinde eklenmiştir. Bununla birlikte vergi indirim ve istisnalarıyla ekonomik ve toplumsal hedefler desteklenmiştir.

Tablo 15: 2021 Yılı Vatandaş Bütçe Rehberi Bütçe Dağılımları

Harcama Alanı	MYB Ayrılan Kaynak	Kapsam / Açıklama / İçerik
Eğitim	211,4 Milyar Lira	Ücretsiz Kitap Yardımı, Taşınmalı Eğitim ve Yemek Yardımı, Engelli Eğitim Programı Desteği, Barınma ve Beslenme Giderleri Desteği, Özel Okul Eğitim ve Öğretim Desteği, Burs ve Kredi Desteği, Yükseköğretim Ödeneği
Sağlık	238 Milyar Lira	Aile Hekimliği, Ağız-Diş Sağlığı, Acil Sağlık, Aile Sağlığı Merkezi, Acil Yardım İstasyonu, Diyaliz Merkezi, Üremeye yardımcı Tedavi Merkezi, Toplum Ruh Sağlığı Merkezi, Evde Sağlık Hizmetleri, Koruyucu Sağlık Hizmetleri, Sigara Bırakma Hizmetleri, Sağlık Sigortası Sistemi
Covid-19 Tedbirleri	56,9 Milyar Lira	Vatandaşlara Doğrudan Nakdi Transfer, Konaklama Vergisi SGK Prim ve Vergi Yükümlülükleri Ertelemesi, KDV İndirimleri, Kısa Çalışma Ödeneği, İşsizlik Ödeneği, Normalleşme Desteği, İşletmelere Gelir Kaybı, Kira ve Ciro Desteği, Yoğun Bakım İlaçlarının SGK Tarafından Karşılanması
Sosyal Yardımlar	87,7 Milyar Lira	Sağlık Primi Desteği (Ödeme Gücü Olmayanlar), 65 Yaş Aylıkları, Sosyal ve Ekonomik Destek Ödemeleri, Engellilere Evde Bakım Desteği, Engelli Bireyler ve Yakınlarına Aylık, Ucuz Elektrik ve Doğalgaz Desteği, Doğum Yardımı, Koruyucu Aile Hizmetleri, Engelli Bireylere Evde Bakım Destek, Kadın Konuk Evlerinde Şiddet Önleme ve İzleme Merkezi
Reel Sektör ve AR-GE	50,6 Milyar Lira	KOSGEB, İşveren Prim Destekleri Esnaf ve Sanatkarlara Yönelik Destekler, AR-GE Destekleri
Tarım	42,4 Milyar Lira	Tarımsal Destek Programı, Tarım Sektörü Yatırımları, Tarım Kredi Sübvansiyonu, Müdahale Alımları, Tarımsal KİT ve İhracat Destekleri, Kütlü Pamuk Prim Desteği, Yağlı Ayçiçeği Prim Desteği, Hayvancılık Destekleri, Mazot ve Gübre Desteği, Yağlı Tohumlu Bitkilere Prim Desteği, Hububat Prim Desteği, Kırsal Kalkınma Desteği, Tarım Ürünleri Sigortası Desteği, Fındık Alan Bazlı Gelir Desteği, Tarımsal Krediler, ORKÖY Kredi Hibe Desteği, Tarım Sigortası Prim Desteği

Ulaşım ve Haberleşme	84,87 Milyar Lira	Karayolu (Affeden Yol Çalışmaları), Demiryolu (Yüksek Hızlı Tren Ağı Genişletme), Denizyolu (Ticari Ve Yat Limanları, Balıkçı Barınakları), Covid-19 Salgını Sebebiyle Havacılık Sektöründe Toparlama Faaliyetleri, E-Devlet Hizmetleri
Kamu Yatırımları	113,1 Milyar Lira	Tarım Yatırımları Kapsamında, Hayvancılık, Bitkisel Üretim, Sulama, Ormancılık ve Su Ürünleri, Havayolu, Demiryolu, Denizyolu, Karayolu Ulaştırması, Otoyollar, Kent İçi Ulaşım ve Haberleşme Alanlarına Yatırımları, Sağlık, Adalet, Güvenlik, Belediye, İçme Suyu, Kırsal Alan Planlaması, Çevre, Afet, Göç, İstihdam Gibi Kamu Hizmet Alanlarına Yatırımlar
Enerji	-	Doğalgaz, Kömür, Güneş, Rüzgar, Jeotermal, Hidro Elektrik, Nükleer, Biyokütle

Kaynak: <https://www.sbb.gov.tr/vatandas-butce-rehberi/>, yararlanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

2021 yılı vatandaş bütçe rehberi ile ilgili veriler Tablo 15’te sunulmaktadır. Tablo 15 incelendiğinde, Türkiye’nin kamu bütçesinin dağılımında ekonomik büyüme, sosyal refahın korunması ve kriz yönetimi unsurlarının birlikte gözetildiği görülmektedir. Bütçede eğitim, sağlık ve sosyal yardımlar kalemlerinin yüksek oranlarda pay alması, devletin sosyal politika önceliklerine ve vatandaş odaklı hizmet anlayışına vurgu yapmaktadır. Covid-19 salgınının etkilerinin yoğun biçimde hissedildiği 2021 yılında, pandemi tedbirleri kapsamında çalışma ödeneği, vergi ertelemeleri ve kira desteği gibi alanlara ayrılan kaynaklar ekonomik ve toplumsal istikrarın korunmasına yönelik önemli bir mali müdahale niteliği taşımaktadır. Bununla birlikte reel sektör, AR-GE ve tarım alanlarına yönelik destekler, üretim kapasitesini artırmayı ve istihdamı teşvik etmeyi amaçlayan kalkınma politikalarının bir uzantısı olarak değerlendirilebilir. Ulaşım, haberleşme ve kamu yatırımlarına yönelik harcamalar ise, uzun vadede altyapı gelişimini ve sürdürülebilir büyümeyi hedeflemektedir. Genel olarak söz konusu bütçe, kısa vadede ekonomik toparlanma, orta vadede sosyal denge ve uzun vadede sürdürülebilir kalkınma hedeflerini bütüncül bir mali politika çerçevesinde bir araya getirmektedir.

Tablo 16: 2022 Yılı Vatandaş Bütçe Rehberi Bütçe Dağılımları

Harcama Alanı	MYB Ayrılan Kaynak	Kapsam / Açıklama / İçerik
Eğitim	273,5 Milyar Lira	Ücretsiz Kitap Yardımı, Taşınmalı Eğitim ve Yemek Yardımı, Engelli Eğitim Programı Desteği, Barınma Giderleri Desteği, Özel Okul Eğitim ve Öğretim Desteği, Burs ve Kredi Desteği, Milli Eğitim Bakanlığı Yatırım Ödeneği,
Sağlık	304,6 Milyar Lira	Aile Hekimliği, Ağız-Diş Sağlığı, Acil Sağlık, Aile Sağlığı Merkezi, Acil Yardım İstasyonu, Halk Sağlığı Laboratuvarı, Toplum Ruh Sağlığı Merkezi Hizmetleri, Evde Sağlık Hizmetleri, Koruyucu Sağlık Hizmetleri, Acil Sağlık Hizmetleri, Sigara Bırakma Hizmetleri, Sağlık Sigortası Sistemi, Sağlık Yatırımları, Hastalık Taramaları Hizmetleri
Tarım	57,6 Milyar Lira	Tarımsal Destek Programı, Tarım Kredi Sübvansiyonu, Müdahale Alımları, Tarımsal KİT ve İhracat destekleri, Gelir Vergisi Muafiyeti, Vergi Kesintisi İadesi (Geriye Dönük 5 Yıl)
Su Yönetimi	-	Tarımsal Sulama Yatırım Ödeneği, İçme Suyu Yapımı, Atık Su Arıtma Tesislerine Enerji Desteği, KÖYDES ve SUKAP Projesi,
Sosyal Yardımlar	104,2 Milyar Lira	Sağlık Primi Desteği (Ödeme Gücü Olmayanlar), 65 Yaş Aylıkları, Yaşlılara Sosyal-Psikolojik Destek, Sosyal ve Ekonomik Destek Ödemeleri, Engellilere Evde Bakım Desteği, Engellilerin Rehabilitasyon Hizmetleri, Engelli Bireyler ve Yakınlarına Aylık, Ucuz Elektrik ve Doğalgaz Desteği
Reel Sektör ve AR-GE	-	KOSGEB, Teknoloji Odaklı Sanayi Hamlesi Programı, Çevrim İçi Girişimcilik Eğitimi, Deneyap Teknoloji Atölyeleri, Ar-Ge ve tasarım merkezleri projeleri
Ulaşım	84,87 Milyar Lira	Karayolu, Demiryolu, Denizyolu, Uzay-Havacılık
Enerji ve Madencilik	22,548 Milyar Lira	Enerji Arz Güvenliği, Verimliliği ve Enerji Piyasası, Tabii Kaynaklar Programı, Maden İhracatı, Yenilenebilir Enerji Kaynakları, Doğalgaz Rezervleri ve Erişilebilirliği
Çevre ve İklim Değişikliği	2,7 Milyar Lira	Sürdürülebilir Çevre ve İklim Değişikliği Programı, Sıfır Atık Projesi (Enerji-Su-Depolama Alanlarından Tasarruf 30 Milyar Lira), Ağaçlandırma Çalışmaları, Depozito İade Sistemi Geri Dönüşüm İşlemleri, Millet Bahçeleri Projesi, İklim Değişikliği Başkanlığı Kurulmuştur.
Gençlik, Spor ve Kültür	-	Yükseköğretim Kapsamında Yurt Yapımı, Burs/Kredi Ödemeleri, Milli Sporcu Destekleri, Sportif Yetenek Taraması Kültürel Etkinlikler
Savunma Sanayii	-	Savunma Sanayii ve Modernizasyon Programları: Millî Uçak, İnsansız Platformlar, Helikopterler, Zırhlı Araçlar, Deniz Platformları, Füze/Torpedo Sistemleri ve Elektronik Harp/Hava Savunma Kapasitelerinin Geliştirilmesi.

Kaynak: <https://www.sbb.gov.tr/vatandas-butce-rehberi/>, yararlanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 16’da 2022 yılı vatandaş bütçe rehberine ilişki bilgileri incelendiğinde, Türkiye’nin kamu bütçesinde hem sosyal refahın sürdürülmesi hem de savunma, enerji ve çevre odaklı stratejik alanlarda kapasite geliştirme hedeflerinin ön plana çıktığı görülmektedir. Eğitim ve sağlık harcamalarının sırasıyla 273,5 milyar lira ve 304,6 milyar lira düzeyine yükselmesi, devletin temel kamu hizmetlerinde süreklilik ve kalite artışı sağlamaya yönelik kararlılığını yansıtmaktadır. Sosyal yardımlar için ayrılan 104,2 milyar lira kaynak, dezavantajlı grupların ekonomik ve sosyal açıdan korunması sürdürülmektedir. 2022 bütçesinin önceki yıla kıyasla dikkat çekici yönlerinden birisi de, savunma sanayii alanında vatandaş bütçesine dahil edilmesidir. Aynı şekilde enerji ve madencilik (22,5 milyar lira) ile çevre ve iklim değişikliği (2,7 milyar lira) alanlarına yapılan yatırımlar, enerji arz güvenliği, yenilenebilir enerji kaynaklarının çeşitlendirilmesi ve sürdürülebilir çevre politikalarının ekonomik planlamaya entegre edildiğini ortaya koymaktadır. Tarım sektörüne ayrılan kaynak, üreticilere yönelik vergi muafiyetleri ve sübvansiyonlarla desteklenmiş; bu sayede gıda güvenliği ve kırsal kalkınma hedefleri güçlendirilmiştir. Ayrıca “su yönetimi” başlığı altında yer alan içme suyu, sulama ve atık su altyapısı projeleri, çevresel sürdürülebilirlik ile tarımsal verimliliğin birlikte gözetildiğini göstermektedir. Diğer yandan, “reel sektör ve AR-GE” başlığı altında teknoloji odaklı sanayi hamlesi, çevrim içi girişimcilik ve Deneyap Teknoloji Atölyeleri gibi programların vurgulanması, bütçenin dijital dönüşüm ve yenilikçi üretim kapasitesine yöneldiğini göstermektedir. Genel olarak 2022 yılı bütçesi, 2021 yılındaki pandemi sonrası toparlanma temelli yaklaşımın ötesine geçerek, uzun vadeli kalkınma, teknoloji odaklı büyüme ve çevresel sürdürülebilirlik hedeflerini içeren çok boyutlu bir mali politika çerçevesi sunmaktadır. Böylece devlet, hem vatandaş refahını koruma hem de stratejik sektörlerde yapısal dönüşümü hızlandırma amacını eşzamanlı olarak gerçekleştirmeyi hedeflemiştir.

Tablo 17: 2023 Yılı Vatandaş Bütçe Rehberi Bütçe Dağılımları

Harcama Alanı	MYB Ayrılan Kaynak	Kapsam / Açıklama / İçerik
Eğitim	649,8 Milyar Lira	Ücretsiz Kitap Yardımı, Taşınmalı Eğitim ve Yemek Yardımı, Engelli Eğitim Programı, Barınma Giderleri Desteği, Özel Okullarda Eğitim ve Öğretim Desteği, Burs ve Kredi Desteği, Milli Eğitim Bakanlığı Yatırım Ödeneksi, Yükseköğretim Programı
Sağlık	698,8 Milyar Lira	Aile Hekimliği, Ağız-Diş Sağlığı, Acil Sağlık, Aile Sağlığı Merkezi, Acil Yardım İstasyonu, Halk Sağlığı Laboratuvarı, Toplum Ruh Sağlığı Merkezi Hizmetleri, Evde Sağlık Hizmetleri, Koruyucu Sağlık Hizmetleri, Acil Sağlık Hizmetleri, Sigara Bırakma Hizmetleri, Sağlık Sigortası Sistemi, Sağlık Yatırımları, Hastalık Taramaları Hizmetleri
Tarım	142,9 Milyar Lira	Tarımsal Destek Programı, Tarım Kredi Sübvansiyonu, Müdahale Alımları, Tarımsal KİT ve İhracat Destekleri, Mazot, Gübre, Sertifikalı Tohum, Kırsal Kalkınma, Tarım Kredileri, Hayvancılık Destekleri
Kadının Güçlenmesi	2,1 Milyar Lira	“Türkiye’de Kadın-Erkek Duyarlı Planlama ve Bütçelemenin Uygulanması Projesi” Kapsamında, Merkezi ve Yerel Bütçe Hazırlama Rehberinde Kadın-Erkek Eşitliğine Duyarlı Bütçeleme İlkesine Yer Verilmiştir. Kamu İdarelerinden Kadın-Erkek Eşitliği, Performans Göstergelerine Yer Vermesi Teşvik Edilmektedir.
Sosyal Yardımlar	1 Trilyon 90,2 Milyar Lira	SGK’ya Devlet Katkısı, İstihdam Desteği, SGK Gelir-Gider Açığının Kapatılması, İşsizlik Sigortası Fonu Katkısı, Kamu Personeli Sosyal Hak Ödemeleri, Sağlık Primi Desteği (Ödeme Gücü Olmayanlar), 65 Yaş Aylıkları, Yaşlılara Sosyal-Psikolojik Destek, Sosyal ve Ekonomik Destek Ödemeleri, Engellilere Evde Bakım Desteği, Engellilerin Rehabilitasyon Hizmetleri, Engelli Bireyler ve Yakınlarına Aylık, Ucuz Elektrik Ve Doğalgaz Desteği
Çocuk	%16	Çocukların Korunması ve Gelişimi İçin Ayrılan Kaynak, Eğitim, Sağlık, Sosyal Koruma Harcamaları, Anaokulu Yardımı Programı, Koruyucu Aile Hizmetleri, Çocuk Odaklı Bütçeleme (UNICEF İş Birliğiyle) Çalışmaları
Ulaşım	214,964 Milyar Lira	Karayolu, Demiryolu, Denizyolu, Uzay-Havacılık
Enerji ve Madencilik	409,231 Milyar Lira	Enerji Arz Güvenliği, Verimliliği ve Enerji Piyasası, Tabii Kaynaklar Programı, Maden İhracatı, Yenilenebilir Enerji Kaynakları, Doğalgaz Rezervleri ve Erişilebilirliği
Çevre ve Orman	16,4 Milyar Lira	Sıfır Atık Projesi, Enerji-Su Tasarrufu
İstihdam	100,4 Milyar Lira	İşveren Prim Destekleri, Mesleki Eğitim Staj Uygulamalarında Devlet Katkısı

Savunma Sanayii	468,7 Milyar Lira	Kara, Hava ve Deniz Alanlarında Askeri Araçlar, Savunma Sanayii Hedefleri Belirlenmiştir
Gençlik, Spor, Kültür	-	Yükseköğretim Kapsamında Yurt Yapımı, Burs/Kredi Ödemeleri, Milli Sporcu Destekleri, Sportif Yetenek Taraması Kültürel Etkinlikler
Reel Sektör ve AR-GE	-	KOSGEB, Teknoloji, Ar-Ge Projeleri, İhracatçılara Sigorta ve Kredi Destekleri
Su Yönetimi	-	Tarımsal Sulama Başlangıç Ödenegi, İçme Suyu ve Taşkın Kontrol Tesisleri Yapımı, SUKAP Projesi, Atık Su Arıtma Tesislerine Enerji Desteği, KÖYDES Projesi

Kaynak: <https://www.sbb.gov.tr/vatandas-butce-rehberi/>, yararlanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 17’de verilen bilgiler çerçevesinde 2023 yılı bütçesi, 2022 bütçesine göre, hem ölçek hem de kapsam açısından genişlemiş; sosyal harcamaların öncelikli olduğunu net bir şekilde ortaya koymaktadır. Sosyal yardım, eğitim ve enerji alanlarında yapılan harcamalarda büyük artışlar içermektedir. 2023 Vatandaş Bütçe Rehberi’nde, kadının güçlenmesi, çocuk ve istihdam başlıkları dikkat çeken yenilikler arasındadır. Bu başlıklar, bütçenin sosyal politikaları kapsayıcı ve hedefe yönelik olarak yeniden tasarlandığını göstermektedir. Genel olarak, 2023 bütçesi sosyal refah, sağlık ve eğitim önceliklerini vurgularken, stratejik sektörler ve altyapı yatırımlarına da ciddi kaynak ayırmıştır.

Tablo 18: 2024 Yılı Vatandaş Bütçe Rehberi Bütçe Dağılımları

Harcama Alanı	MYB Ayrılan Kaynak	Kapsam / Açıklama / İçerik
Eğitim	1 Trilyon 615,2 Milyar Lira	Ücretsiz Kitap Yardımı, Taşınmalı Eğitim ve Yemek Yardımı, Engelli Eğitim Programı, Barınma ve Beslenme Giderleri, Özel Okul Desteği, Burs ve Öğrenim Kredisi, Harç Desteği, Milli Eğitim Bakanlığı Yatırım Ödenegi
Sağlık	1 Trilyon 650,1 Milyar Lira	Aile Hekimliği, Şehir Hastaneleri Yatırımı, Sağlık Tesisi Yenilenmesi veya Yeniden İnşa Edilmesi, Gezici Sağlık Hizmeti, Mobil Sağlık Hizmeti
Tarım	384 Milyar Lira	Tarım Sektörü Yatırımları, Tarımsal Destek Programı, Tarım Kredi Sübvansiyonu, Tarımsal KİT ve İhracat Destekleri, Hayvancılık, , Bitkisel Üretim Destekleri
Kadının Güçlenmesi	3,8 Milyar Lira	Toplumsal Cinsiyet Eşitliğini Kamu Politikalarına Entegre Etmeye Yönelik Yürütülen Çalışmalar Çerçevesinde, Kamu Kurumlarının Bütçeleme ve Performans Süreçlerinde Kadın-Erkek Eşitliği Göstergelerine Yer Vermesi Teşvik Edilmektedir.

Sosyal Yardımlar	1 Trilyon 600,7 Milyar Lira	Sağlık Primi Desteği (Ödeme Gücü Olmayanlar), 65 Yaş Aylıkları, Sosyal ve Ekonomik Destek Ödemeleri, Engellilere Evde Bakım Desteği, Engelli Eğitim Taşıma Giderleri, Koruyucu Aile Uygulaması, Sosyal Konut Finansmanı Destekleri, Engelli Bireyler ve Yakınlarına Bağlanan Aylık, Ucuz Elektrik ve Doğalgaz Desteği, Elektrik Tüketim Desteği, Vergi İstisnası (Asgari Ücret Vergi Dışı Bırakılması)
Çocuk	26,6 Milyar Lira	18 Yaşından Küçük Çocukların ve Gençlerin Tedavi ve İlaç Masrafları, Özel Çocuklar İçin Kaynak Ayırılması, Okul Öncesi Özel Eğitim Anaokulu Yapımı, Özel Çocuklara Özel Materyaller Projesi
Ulaşım	504,5 Milyar Lira	Karayolu, Demiryolu, Denizyolu, Uzay-Havacılık
Enerji ve Madencilik	542,8 Milyar Lira	Enerji Arz Güvenliği, Verimliliği ve Enerji Piyasası, Tabii Kaynaklar Programı, Akkuyu Nükleer Güç Santrali, Sinop ve Trakya Nükleer Güç Santrali, Şırnak/Gabar petrol projeleri
Çevre, Orman ve Su	155,9 Milyar Lira	Toprak ve Su Kaynaklarının Kullanımı ve Yönetimi Programı, Ormanların ve Doğanın Korunması ile Sürdürülebilir Yönetimi Programı Sürdürülebilir Çevre ve İklim Değişikliği Programı, Sıfır Atık Projesi, Sıfır Atık Mavi Hareketi ve Deniz Çöpleri İl Eylem Planlarının Uygulanması
İstihdam	238,1 Milyar Lira	İşveren Prim Desteği, Özel Sektör İstihdam Desteği Ve Kadınların Toplumun Her Alanında Desteklenmesi
Su Yönetimi	190,09 Milyar Lira	Tarımsal Sulama Ödeneği, Su Yapımı ve Taşkın Kontrol Tesisleri Yapımı, Atık Su Arıtma Tesislerine Enerji Desteği, KÖYDES ve SUKAP Projesi
Savunma Sanayii	1 Trilyon 133,5 Milyar Lira	Milli Muharip Uçak (KAAN), TCG ANADOLU, ALTAY ANA MUHAREBE TANKI, ATAK, Uzun Menzilli Bölge Hava Ve Füze Savunma Sistemi Projesi, AŞAMA-C (SİPER), Yeni Tip Denizaltı Projesi, GÖKBAY, ANKA III Olmak Üzere, Kara, Hava ve Deniz Alanlarında Askeri Araçlar, Savunma Sanayii Hedefleri
Gençlik, Spor, Kültür	82,91 Milyar Lira	Gençlik Programı, Mesleki eğitim devlet katkısı, Sporun Geliştirilmesi ve Desteklenmesi, Milli Kültür, Sanat ve Kültür Ekonomisi Programları, Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alanı koruma, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Devlet Tiyatroları Genel Müdürlüğü, Devlet Opera ve Balesi Genel Müdürlüğü, Kültür Yolu Festivalleri, Üniversite Okuyan Gençlere Bir Defalık Bilgisayar Ve Cep Telefonu Alımında Vergi Muafiyeti Sağlanmış, Aylık 10 GB Ücretsiz İnternet
Reel Sektör ve AR-GE	381,6 Milyar Lira	KOSGEB, Teknoloji Odaklı Sanayi Hamlesi Programı, Yükselen Yenilikçi Teknolojiler Çağrısı Proje Yatırımı, Yatırım Teşvik Ödenekleri, İleri Teknoloji Gerektiren ve Katma Değeri Yüksek Alanlarda Büyük Ölçekli Yatırım Destekleri, Deneyap Teknoloji Atölyeleri, Ar-Ge ve Tasarım Merkezleri Projeleri

Kaynak: <https://www.sbb.gov.tr/vatandas-butce-rehberi/>, yararlanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

2024 yılı bütçesi, önceki yıllara göre önemli ölçüde artış olduğunu ve özellikle sosyal hizmetler, eğitim ve sağlık alanlarında yüksek kaynak ayrıldığını göstermektedir. Sosyal yardımlar 1 Trilyon 600,7 milyar lira ile geniş bir kapsama sahip olup, yaşlı, engelli ve düşük gelirli bireyleri hedeflemektedir. Savunma sanayii bütçesi 1 Trilyon 133,5 milyar liradır. Bununla birlikte enerji ve madencilik, ulaşım, çevre-orman-su ve istihdam harcamaları, ekonomik altyapı ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerini desteklemektedir. Kadının güçlenmesi ve çocuklara yönelik programlara ayrılan kaynaklar ise toplumsal cinsiyet eşitliği ve çocuk hakları konularında ilerlemeyi hedeflemektedir.

Tablo 19: 2025 Yılı Vatandaş Bütçe Rehberi Bütçe Dağılımları

Harcama Alanı	MYB Ayrılan Kaynak	Kapsam / Açıklama / İçerik
Eğitim	2 Trilyon 181 Milyar Lira	Harç Desteği, Burs ve Öğrenim Kredisi, Taşınmalı ve Yemek Yardımı Programı, Barınma ve Beslenme Giderleri, Engelli Öğrencilere Eğitim Desteği, Ücretsiz Kitap Dağıtımı, Özel Okul Desteği, Yurt Yatırımları
Sağlık	2 Trilyon 435 Milyar Lira	Aile Hekimliği Harcamaları, Şehir Hastaneleri Yatırımları, Sağlık Tesisi Yenileme, Gezici Sağlık Hizmetleri, Mobil Sağlık Hizmeti
Ulaşım ve Haberleşme	686,8 Milyar Lira	Karayolları, Denizyolu, Trafik Güvenliği, Uzay ve Havacılık, Hava Limanı Yapımı, Tünel Yapımı, Demiryolu Yapımı, Türksat 6a Uydusu Faaliyete Geçiş
Tarım	705,6 Milyar Lira	Tarımsal Destek Programı, Tarım Kredi Sübvansiyonu, Müdahale Alımları, Tarımsal Kit ve İhracat Destekleri, Hayvancılık Destekleri, Bitkisel Ürün ve Su Ürünleri Üretimi Destekleri
Sosyal Yardımlar	1 Trilyon 975,9 Milyar Lira	SGK Gelir-Gider Açığının Kapatılması, Sağlık Primi Desteği (Ödeme Gücü Olmayanlar), 65 Yaş Aylıkları, Sosyal ve Ekonomik Destek Ödemeleri, Sosyal Konut Finansmanı Destekleri, Vergi İstisnası, Engellilere Evde Bakım Desteği, Engelli Eğitim Taşıma Giderleri, Engelli Bireyler ve Yakınlarına Aylık, Ucuz Elektrik ve Doğalgaz Desteği, Koruyucu Aile Uygulaması, Öğrencilere Sağlanan Burs, Harçlık, Barınma ve İlaç Desteği
İstihdam	311,3 Milyar Lira	İşveren Prim Desteği, Özel Sektör İstihdam Desteği ve Kadınların Toplumun Her Alanında Desteklenmesi
Çocuk	41 Milyar Lira	Hizmet Dönüşümünün Sağlanması, Özel Sektör İstihdam Desteği, SGK Prim Ödemeleri (5 Yıl)

Kadının Güçlenmesi	-	Kadın Kooperatiflerinin Desteklenmesi, Girişimcilik Programları Ve Genç Kadınlara Yönelik Özel Projeler, Küresel Temiz Teknolojiler Girişimcilik Programı, Geleceğini Kuran Genç Kadınlar Projesi, Toplum Tabanlı Kanser Taramaları, Kanser Erken Teşhis, Tarama ve Eğitim Merkezleri, Toplum Sağlığı Merkezleri, Aile Sağlığı Merkezleri, Sağlıklı Hayat Merkezleri ve Mobil Kanser Tarama Araçlarında Ücretsiz Olarak Yapılması
Enerji ve Madencilik:	525,2 Milyar Lira	Enerji Arz Güvenliği, Verimliliği ve Enerji Piyasası, Tabii Kaynaklar Programı, Akkuyu Nükleer Güç Santrali, Sinop ve Trakya Nükleer Güç Santrali, Şırnak/Gabar petrol projeleri
Su Yönetimi:	121,7 Milyar Lira	Tarımsal Sulama Ödeneği, Su Yapıları Yatırımı, Taşkın Kontrol Tesisleri Yapımı, SUKAP, Atık Su Arıtma Tesislerine Enerji Desteği, KÖYDES
Çevre ve Orman	252,4 Milyar Lira	Sıfır Atık Projesi, Sıfır Atık Mavi Hareketi ve Deniz Çöpleri İl Eylem Planlarının Uygulanması, Toprak Ve Su Kaynaklarının Kullanımı ve Yönetimi Programı, Ormanların ve Doğanın Korunması İle Sürdürülebilir Yönetimi Programı, Sürdürülebilir Çevre ve İklim Değişikliği Programı
Adalet	280,2 Milyar Lira	Hakim-Savcı-Avukat Personel Artırımı, Arabulucu, Mahkeme Bina Sayısı, Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yöntemleri
Afet Yönetimi ve Dönüşüm	584 Milyar Lira	Kalıcı Afet Konut Yapımı, İş Yerleri İhaleleri, Deprem Bölgesi Yerinde Dönüşüm Projesi, Sosyal Konut Projesi, İl Risk Azaltma Planları (İRAP) Faaliyet Desteklenmesi
Savunma Sanayii	1 Trilyon 608,4 Milyar Lira	Milli Muharip Uçak (KAAN), TCG ANADOLU, ALTAY ANA MUHAREBE TANKI, HÜRJET, Uzun Menzilli Bölge Hava ve Füze Savunma Sistemi Projesi, AŞAMA-C (SİPER), KIZILELMA, BAYRAKTAR TB3, ANKA III, SİDA Projeleri, Füze Sistemleri, Elektronik Harp Sistemleri, Deniz, Kara Ve Hava Araçlarında Gelişim Gösterilmesi
Diplomasi-Yurtdışı	46,194 Milyar Lira	Resmi Kalkınma Yardımları, Türk İşbirliği Ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı Tarafından Proje ve Faaliyetler (Eğitim, Sağlık, Kültürel İş Birliği, Tarım ve Hayvancılık, Acil ve İnsani Yardım vb. Alanlarda)
Gençlik, Spor, Kültür ve Turizm	146,85 Milyar Lira	Gençlik Programı, Mesleki eğitim devlet katkısı, Sporun Geliştirilmesi ve Desteklenmesi, Milli Kültür, Sanat ve Kültür Ekonomisi Programları, Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alanı koruma, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Devlet Tiyatroları Genel Müdürlüğü, Devlet Opera ve Balesi Genel Müdürlüğü, Turizmin Geliştirilmesi Programı, Turizm bölgelerinde Ücretsiz Halk Plajı Projesi ve Kültür Yolu Festivalleri

Ticaret	83,309 Milyar Lira	Ticaretin Düzenlenmesi, Geliştirilmesi ve Kolaylaştırılması Programı, Kayıt Dışı Ekonomiyle Mücadele Programı, Tüketicinin Korunması, Ürün ve Hizmetlerin Güvenliği ve Standardizasyonu Programı, İhracat Destekleri Ödeneği
Yatırım Destekleri ve Ar-Ge	567 Milyar Lira	Reel sektör destekleri, KOSGEB, Teknoloji Odaklı Sanayi Hamlesi Programı, Yükselen Yenilikçi Teknolojiler Çağrısı Proje Yatırımı, Yatırım Teşvik Ödenekleri, İleri Teknoloji Gerektiren Ve Katma Değeri Yüksek Alanlarda Büyük Ölçekli Yatırım Destekleri, Deneyap Teknoloji Atölyeleri, Ar-Ge ve Tasarım Merkezleri Projeleri

Kaynak: <https://www.sbb.gov.tr/vatandas-butce-rehberi/>, yararlanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 19’da verilen 2025 yılı bütçesi verilerine göre, önceki yıllara kıyasla hem miktar hem kapsam açısından belirgin bir artış göstermektedir. Eğitim ve sağlık alanlarına ayrılan bütçeler sırasıyla 2 Trilyon 181 milyar lira ve 2 Trilyon 435 milyar liraya ulaşmış, bu da kamu hizmetlerinde erişilebilirlik ve kaliteyi güçlendirme önceliğini ortaya koymaktadır. Sosyal yardımlar 1 Trilyon 975,9 milyar lira ile geniş bir kapsama sahip olup, yaşlı, engelli, düşük gelirli ve öğrencileri hedefleyen çeşitli destekleri içermektedir. Savunma sanayii bütçesi 1 Trilyon 608,4 milyar lira ile stratejik güvenlik ve yerli üretim yatırımlarını vurgulamaktadır. 2025 yılı vatandaş bütçe rehberine, afet yönetimi ve dönüşüm, adalet, diplomasi- yurtdışı olmak üzere üç yeni alan eklenmiştir. Bununla birlikte afet yönetimi ve dönüşüm (584 milyar lira), adalet (280,2 milyar lira), enerji ve madencilik (525,2 milyar lira) gibi alanlara yapılan yatırım altyapı, güvenlik ve sürdürülebilir kalkınma önceliklerini göstermektedir. Çocuk, gençlik, spor, kültür ve turizm alanlarına ayrılan kaynaklar da toplumsal kalkınma ve kültürel mirasın korunması hedeflerini yansıtmaktadır. Genel olarak bütçe, farklı sektörlerdeki ihtiyaçları dengeli bir şekilde karşılamaya çalışmakta ve hem mevcut hizmetlerin sürdürülmesini hem de geleceğe yönelik kalkınma hedeflerinin desteklenmesini hedefleyen bir yaklaşım sergilemektedir. Başka bir ifadeyle 2025 bütçesi, sosyal refah, eğitim ve sağlık önceliklerini güçlendirirken, stratejik sektörler, teknoloji ve altyapı yatırımlarına yoğun kaynak ayırarak kapsamlı bir kalkınma vizyonunu ortaya koymaktadır.

Tablo 20: 2017-2025 Vatandaş Bütçe Rehberi Sayfa Sayısı, Tasarım, Grafik / İnfografik Kullanımı, Erişilebilirlik

Vatandaş Bütçe Rehberi	Sayfa Sayısı, Tasarım, Grafik / İnfografik Kullanımı	Erişilebilirlik
2017	10 Temel Başlık, 4 Sayfa, Görsel Sunum vb. İnoğrafik Kullanım Mevcuttur.	https://www.hmb.gov.tr/vatandas-butce-rehberi-2017
2018	10 Temel Başlık, 4 Sayfa, Görsel Sunum vb. İnoğrafik Kullanım Mevcuttur.	https://www.hmb.gov.tr/vatandas-butce-rehberi-2018
2019	10 Temel Başlık, 4 Sayfa, Görsel Sunum vb. İnoğrafik Kullanım Mevcuttur.	https://www.sbb.gov.tr/vatandas-butce-rehberi/
2020	10 Temel Başlık 8 Sayfa, Görsel Sunum vb. İnoğrafik Kullanım Mevcuttur.	https://www.sbb.gov.tr/vatandas-butce-rehberi/
2021	11 Temel Başlık 10 Sayfa, Görsel Sunum vb. İnoğrafik Kullanım Mevcuttur.	https://www.sbb.gov.tr/vatandas-butce-rehberi/
2022	11 Temel Başlık 12 Sayfa, Görsel Sunum vb. İnoğrafik Kullanım Mevcut, Rehberin Sonunda Terimlerle İlgili Bir Sözlük Bulunmaktadır.	https://www.sbb.gov.tr/vatandas-butce-rehberi/
2023	14 Temel Başlık 14 Sayfa, Görsel Sunum vb. İnoğrafik Kullanım Mevcut, Rehberin Sonunda Bulmaca Köşesi ve Terimlerle İlgili Bir Sözlük Bulunmaktadır.	https://www.sbb.gov.tr/vatandas-butce-rehberi/
2024	14 Temel Başlık 20 Sayfa, Görsel Sunum vb. İnoğrafik Kullanım Mevcut, Rehberin Sonunda Bulmaca Köşesi ve Terimlerle İlgili Bir Sözlük Bulunmaktadır.	https://www.sbb.gov.tr/vatandas-butce-rehberi/
2025	18 Temel Başlık 24 Sayfa, Görsel Sunum vb. İnoğrafik Kullanım Mevcut, Rehberin Sonunda Terimlerle İlgili Bir Sözlük Bulunmaktadır.	https://www.sbb.gov.tr/vatandas-butce-rehberi/

Kaynak: <https://www.sbb.gov.tr/vatandas-butce-rehberi/>, yararlanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 20'deki bilgilere incelendiğinde, vatandaş bütçe rehberinin yıllar içinde hem kapsam hem de tasarım açısından nasıl geliştiğini görülmektedir. 2017-2019 döneminde rehber, 10 temel başlık ve 4 sayfa ile sınırlı, fakat görsel sunum ve infografik kullanımıyla desteklenmiş basit bir yapıya sahiptir. 2020 yılından itibaren sayfa sayısı ve başlık sayısı kademeli olarak artmış, 2025 yılında ise vatandaş bütçe rehberi 18 temel başlık ve 24 sayfaya ulaşmıştır. Bu gelişim süreci, rehberin sadece içerik olarak genişlemesini değil, aynı zamanda kullanıcı dostu tasarım, infografik kullanımı ve erişilebilirlik

açısından da iyileşmeler sağladığını gösterir. Özellikle 2022 yılından itibaren vatandaş bütçe rehberine terimlerle ilgili sözlük eklenmiş, 2023 ve 2024 yıllarında ise bulmaca köşesi gibi katılım odaklı bölümler eklenmiştir. 2025 yılında ise vatandaş bütçe rehberi en kapsamlı hâline gelmiştir. Böylelikle hazırlanan vatandaş bütçe rehberi vatandaşların bütçe konularını daha kolay anlamasını ve etkileşimli olarak kullanmasını amaçladığını ortaya koymaktadır.

5. SONUÇ

Bütçe, sadece hükümetin maliye politikasını belirleyen bir araç olmanın ötesinde, ekonomik büyümenin teşvik edilmesinde ve mali şeffaflık ile hesap verebilirliğin sağlanmasında kritik bir rol oynamaktadır. Kaynakların etkin ve adil bir şekilde tahsis edilmesi, hem hükümetin yönetsel performansını değerlendirmek hem de vatandaşların ihtiyaçlarına yanıt vermek için önemli bir mekanizma sunar. Hükümet bütçesi, farklı toplumsal kesimlerin gereksinimlerini karşılamak üzere kaynakların nasıl yönlendirileceğini belirlerken, bu süreçte şeffaflık ve katılım ilkelerinin uygulanması demokratik yönetimi güçlendirmektedir.

Günümüzde, devletin tek başına belirlediği politikalar yerine, çok sayıda aktörün ve paydaşın dahil olduğu karmaşık bir politika üretim süreci söz konusudur. Bu değişim, vatandaşların karar alma süreçlerine daha fazla katılım sağlamasını gerektiren bir ortam yaratmaktadır. Bu bağlamda, vatandaşların politika yapım sürecine dahil edilmesi, kamu yönetiminin etkinliğini artırmak ve demokratik yönetimin güçlenmesini sağlamak için kritik bir öneme sahiptir. Bu noktada, vatandaş bütçesi uygulamaları, bu sürecin şeffaflık ve katılım açısından güçlü bir örneği olarak karşımıza çıkmaktadır. Vatandaş bütçesi, yalnızca kamu maliyesinin nasıl yönetildiğini göstermekle kalmaz, aynı zamanda halkın bu süreçlere dahil olmasını sağlayarak yönetimle halk arasındaki güveni pekiştirir ve daha demokratik bir kamu yönetimi sağlar. Nitekim, dünya genelinde pek çok ülkede uygulanan başarılı vatandaş bütçesi örnekleri, bu tür uygulamaların kamu güvenini artırma, kaynakların daha etkin kullanılmasını sağlama ve sürdürülebilir kalkınmaya katkıda bulunma açısından kritik bir rol oynadığını göstermektedir. Türkiye, dünya genelindeki vatandaş bütçesi uygulamalarını örnek alarak, kamu mali yönetimini daha şeffaf ve erişilebilir hale getirmek için önemli adımlar atmaktadır. Türkiye’de ilk olarak 2017 yılında yayımlanan “Vatandaş Bütçe Rehberi”, bütçe sürecini vatandaşların daha anlayabileceği ve değerlendirebileceği bir şekilde sunmayı amaçlamaktadır. Bu çalışma kapsamında 2017-2025 dönemlerinde yayımlanan vatandaş bütçe rehberleri, stratejik hedef /amaç/ kapsam, bütçe varsayımları, bütçe dağılımları, tasarım vb. başlıklar halinde incelenmiştir. Vatandaş

bütçe rehberinin 2017-2025 yılları arasındaki gelişimi, devletin ekonomik verileri vatandaşlara daha anlaşılır, erişilebilir ve şeffaf bir biçimde sunma çabalarının bir göstergesidir. Sayfa sayısının ve grafiksel içeriğin artması, hükümetin vatandaşları bütçe politikaları hakkında bilgilendirme konusunda daha kapsamlı ve dikkatli bir yaklaşım sergilediğini ortaya koymaktadır. Vatandaş bütçe rehberindeki artan başlık sayısı, grafik kullanımı ve içeriğin derinleşmesi, rehberin daha geniş bir kitleye hitap etmesini sağlamış, aynı zamanda içeriğin daha öğretici ve etkili bir hale gelmesine olanak tanımıştır. Bu değişiklikler, bütçe ve ekonomi verilerinin daha anlaşılır hale gelmesi, dijital erişimin yaygınlaşması, etkileşimli özelliklerin eklenmesi ve görsel unsurların artması gibi önemli iyileştirmeleri beraberinde getirmiştir. Sonuç olarak, bu tür gelişmeler, vatandaşların ekonomik bilincini artırmanın yanı sıra, hükümet ile halk arasında güçlü bir güven ilişkisi oluşturulmasına katkıda bulunacaktır. Bu süreç, sadece daha şeffaf bir bütçe yönetimi sağlamakla kalmaz, aynı zamanda demokratik yönetimi derinleştirir ve toplumun devletin mali politikalarına dair anlayışını pekiştirir.

Kaynaklar

- Augustine, A. A. (2022). Budgeting Techniques And Budgetary Control In Local Governments: Participatory Budgeting A Critical Instrument For Sustainable Development. *International Journal of Management and Economics Invention*, 8(11): 2682-2693.
- Bađun, M. (2009). Budget Transparency. *Financial Theory And Practice*, 33(4): 481-483.
- Bhattacharjee, G. (2016). Involving People In Budget Making Process. *Journal of Fiscal Policy Institute*, https://www.academia.edu/24246710/Involving_People_in_Budget_Making_Process?auto=download
- Bilge, S. (2015). A New Approach in Public Budgeting: Citizens' Budget. *Journal of International Education and Leadership*, 5(1).
- Budianschi, D., Culiuc, E., Savva, T. & Vlad, V. (2012). Assessment Of The Budget Process Transparency In Moldova.
- CABRI, Collaborative Africa Budget Reform Initiative. (2018), A Review of Citizens' Budgets in Ten African Countries, CABRI.
- Carlitz, R., De Renzio, P., Krafchik, W. & Ramkumar, V. (2009). Budget Transparency Around The World: Results From The 2008 Open Budget Survey. *OECD Journal on Budgeting*, 9(2): 81-97.
- Citro, F., Cuadrado-Ballesteros, B. & Bisogno, M. (2021). Expliquer La Transparence Budgétaire Par Des Facteurs Politiques. *Revue Internationale des Sciences Administratives*, 87(1): 119-138.,
- Cuadrado-Ballesteros, B. & Bisogno, M. (2023). The Relevance Of Budget Transparency For Development. *International Review Of Administrative Sciences*, 89(1): 239-256.,
- Di Maio, A., Gaeta, G. L. & De Simone, E. (2013). More On Fiscal Transparency: Measuring Citizens' Capability Of Effective Control Over Public Budget. In *Annals of CRISEI 2013*. Università Degli Studi Di Napoli Parthenope.
- Dr̃cea, R. M., Pirtea, M. G., Cristea, M., Noja, G. G. & Ciobanu, L. (2024). Budget Transparency and Good Governance for Human Development and Citizens' Well-Being. New Empirical Evidence from the European Union. *Engineering Economics*, 35(3): 328-347.
- Engin, R. (2022). Bütçe Şeffaflığı ve Türkiye: Açık Bütçe Endeksi Üzerinden Bir Değerlendirme. *Sayıştay Dergisi*, 33(126): 443-471. <https://dergi-park.org.tr/en/download/article-file/2606861>
- Fornes, D. G. (2014). The Current State And Development Of Budget Transparency. *Universitat Jaume*: 1-28.

- Geyik, O. & Yıldız, H. D. (2017). Citizens Budget and Evaluating Citizens Budget in Turkey. In *32nd International Public Finance Conference/TR* (Ed. Adnan Gerçek, Özhan Çetinkaya), Ekin Yayınları, Bursa (pp. 50-52).
- Güneş, V. (2023). Ulusal Bütçe Sürecine Vatandaş Katılımı ve Araçlarının Değerlendirilmesi. *Uluslararası Ekonomi ve Yenilik Dergisi*, 9(1): 111-131.
- Iloh, E. C., Nwokedi, M. E., Apeh, C. C. & Obidigbo, C. (2018). Open Budget Systems And Participatory Budgeting In Africa: A Comparative Analysis Of Nigeria And Ghana, 2012 and 2015. *Asian International Journal of Social Sciences*, 17(4): 45 – 74.
- IBP, International Budget Partnership. (2012a). *Open Budget Survey 2012*. Washington DC: IBP, <https://internationalbudget.org/wp-content/uploads/OBI2012-Report-English.pdf>, Erişim Tarihi: 10.10.2025.
- IBP, International Budget Partnership. (2012b), *The Power of Making It Simple: A Government Guide to Developing Citizens Budgets.*, <https://internationalbudget.org/wp-content/uploads/Citizen-Budget-Guide.pdf>, Erişim Tarihi: 10.09.2025.
- IBP, International Budget Partnership. (2015), *Open Budget Survey 2015 Turkey.*, <https://internationalbudget.org/wp-content/uploads/OBS2015-CS-Turkey-English.pdf>, Erişim Tarihi: 10.10.2025.
- IBP, International Budget Partnership. (2021). *Open Budget Survey 2021.*, <https://internationalbudget.org/wp-content/uploads/Open-budget-survey-2021-1.pdf>, Erişim Tarihi: 10.10.2025.
- IBP, International Budget Partnership. (2023a). *Country Summary TR.* <https://internationalbudget.org/sites/default/files/country-surveys-pdfs/2023/open-budget-survey-trkiye-2023-tr.pdf>, Erişim Tarihi: 10.10.2025.
- IBP, International Budget Partnership. (2023b). *Country Results 2023.* <https://internationalbudget.org/open-budget-survey/country-results>, Erişim Tarihi: 10.10.2025.
- IBP, International Budget Partnership. (2023c). *Open Budget Survey 2023 Rankings Charts.* <https://internationalbudget.org/wp-content/uploads/rankings-charts-OBS-2023.pdf>, Erişim Tarihi: 10.10.2025.
- IMF, International Monetary Fund. (2025). *IMF Annual Report 2025.* <https://www.imf.org/external/pubs/ft/ar/2025/pdfs/english-imf-annual-report-2025.pdf>, Erişim Tarihi: 10.10.2025.
- Jastrzębska, M. E. (2020). Transparency Of Information Contained In The State Budget From The View Of Utility For The Citizen. *Optimum. Economic Studies*, 101(3).
- Jung, H., & Kim, B. H. (2025). Budget Transparency And Fiscal Soundness: Citizens' Political Participation As A Moderating Factor. *Public Money & Management*,: 1-10.

- Jusić, M. (2011). Public Access to Local Budgets: Making Local Government Budget Documents Easily Available to Citizens in Bosnia and Herzegovina. https://www.analitika.ba/sites/default/files/access%20to%20local%20budgets%20PB%20april11_0.pdf, Erişim Tarihi: 15.09.2025.
- Kaboyakgosi, G. (2011). Enhancing Public Budget Transparency In Botswana: Why And How?, BIDPA Policy Brief 10, Gaborone: BIDPA., https://opendocs.ids.ac.uk/articles/report/Enhancing_public_budget_transparency_in_Botswana_Why_and_how_/26443366?file=48091321, Erişim Tarihi: 15.09.2025
- Kachi, J. A., Al-shiblawi, G. A. K., Shanan, A. M., Jappar, M. S., Machi, A. H. & Flayyih, H. H. (2025). Budget Transparency And Financial Sustainability in Inflationary Conditions: Evidence from European and Asian Countries., <https://www.preprints.org/manuscript/202504.0198/v1>, Erişim Tarihi: 10.09.2025
- Khan, G. A. (2010). Budget Transparency in Pakistan: Findings from an International Study 2010. *SDPI Policy Brief Series*.
- Kim, S., & Schachter, H. L. (2013). Citizen Participation In The Budget Process And Local Government Accountability: Case Studies Of Organizational Learning from the United States and South Korea. *Public Performance & Management Review*, 36(3): 456-471.
- Martin, M. M. (2024). The Effects Of Public Participation On Budget Transparency In Kenya. *European Journal of Economic and Financial Research*, 8(2).
- Mukokoma, M. (2010). The ‘People’s Budget’and Budget Effectiveness: The Case Of Local Governments In Uganda. *Journal of Science and Sustainable Development*, 3(1).
- Nikolov, M., Trenovski, B., & Dimovska, G. (2015). Open And Transparent Budget Process In Western Balkan Countries. *CEA Journal of Economics*, 10(1).
- Nwosu, B. & Amakom, U. & Isife, T. (2021). Civil Society, Democracy and Budgeting: Citizens Engagement and Transformations in Nigeria’s Budgeting. *Politikon*, 48(3): 391-410.
- OECD, Organisation for Economic Co-operation and Development. (2002) OECD Best Practices for Budget Transparency, Paris: OECD <https://internationalbudget.org/wp-content/uploads/OECD-Best-Practices-for-Budget-Transparency.pdf>, Erişim Tarihi: 01.09.2025
- OECD, Organisation for Economic Co-operation and Development. (2014). *Budgeting Practices and Procedures in OECD Countries*, OECD Publishing. https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2014/05/budgeting-practices-and-procedures-in-oecd-countries_g1ghc46a/9789264059696-en.pdf, Erişim Tarihi: 01.09.2025

- OECD, Organisation for Economic Co-operation and Development. (2017). Budget Transparency Toolkit. OECD Public Governance Directorate., https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2017/10/oecd-budget-transparency-toolkit_g1g82a3c/9789264282070-en.pdf, Erişim Tarihi: 01.09.2025
- Ott, K., Bajo, A., Bronić, M., Bratić, V. & Medak Fell, D. (2009). *A Citizen's Guide to the Budget*. Institute of Public Finance; Friedrich Ebert Stiftung.
- Park, Y. (2024). Participatory Budgeting, Evaluation, And The Post-Truth World: Where Are We, And Where Do We Go From Here?. In *Evaluation in the Post-Truth World* (pp. 150-175). Routledge.
- Petrie, M., & Shields, J. (2010). Producing A Citizens' Guide To The Budget: Why, What And How?. *OECD Journal on Budgeting*, 10(2): 75-87.
- Ramkumar, V. & Shapiro, I. (2010). Guide To Transparency In Government Budget Reports: Why Are Budget Reports Important, And What Should They Include. *International Budget Partnership*.
- Ríos, A. M., Benito, B. & Bastida, F. (2017). Factors Explaining Public Participation In The Central Government Budget Process. *Australian Journal of Public Administration*, 76(1): 48-64.
- Rwanda, Citizen's Guide 2014-2015 Budget., <https://www.minecofin.gov.rw/index.php?eID=dumpFile&t=f&f=12931&token=11a4a6f8e6a1d94a-2e0b3e86e8aa22e4b5fb8c4b>, Erişim Tarihi: 10.10.2025
- Sakıncı, S. & Bursalıoğlu, S. A. (2014). Bütçe lemede Demokratik Bir Değişim: Katılımcı Bütçeleme. *Ejovoc (Electronic Journal of Vocational Colleges)*, 4(1): 1-10.
- Salamon, M. L. (1976). Proposal: A Citizen's Budget. *Policy Analysis*, 2(4): 693- 696.
- Sedmihardská, L. (2011). Unlimited Possibilities for Fiscal Transparency Improvement. *European Financial and Accounting Journal*, 6(2): 4-7.
- Şeker, M. & Beynam, H. (2013). Vatandaş Bütçesi ve Uygulama Örnekleri. Altuğ, F. & Kesik, A. & Şeker, M. (Der.), *Kamu Bütçesinde Yeni Yaklaşımlar içinde* (ss. 221-235). Ankara: Seçkin Yayıncılık
- Tekdemir, N. & Yeşil, E. (2025). An Empirical Investigation on the Relationship between Fiscal Transparency and Institutional Quality. *Bulletin of Economic Theory and Analysis*, 10(1): 233-256.
- Vuta, M. (2017). Participatory Budgeting-Instrument for Increasing Efficiency of Local Public Administration. *Annals of "Dunarea de Jos" University of Galati Fascicle I. Economics and Applied Informatics*, (1).
- Zuccolotto, R., & Teixeira, M. A. (2014). Budgetary Transparency And Democracy: The Effectiveness Of Control Institutions. *International Business Research*, 7(6): 83-96.

Богатырь, Н. В. (2014). «Бюджет для граждан»: найти получателя. Экономическая социология, 15(5): 54-84.

<https://mf.gov.md/ro/buget/transparen%C8%9Ba-bugetar%C4%83/bugetul-pentru-cet%C4%83%C8%9Bni> , Erişim Tarihi: 12.09.2025

<https://www.sbb.gov.tr/vatandas-butce-rehberi/>, Erişim Tarihi: 25.09.2025